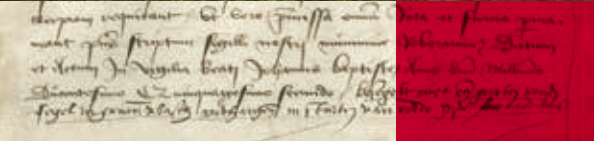

Grondstof voor de toekomst

Programma erfgoed
2019-2025

Gemeente Breda

Voorwoord

Breda, negende stad van het land, waar de menselijke maat voorop staat. Big enough to make it happen, small enough to care.... Gemoedelijk, geborgen en veilig. Waar het dus fantastisch opgroeien, wonen en werken is. Tegen het prachtdecor van de historische binnenstad, omgeven door het groen. (Bron: Breda voor Beste Binnenstad)

Hier staat het Verhaal van Breda in een notendop. Een stad met vele kwaliteiten en grote ambities. Ambities om nog meer kwaliteit aan de stad toe te voegen. Erfgoed speelt hierbij een belangrijke rol. Het erfgoed van Breda, waaronder de Collectie Breda, is immers het kapitaal van de stad en de grondstof voor de toekomst.

De Collectie Breda is het erfgoed van Breda waarop we de focus leggen. De Collectie Breda vormt daarmee het vertrekpunt voor deze nieuwe erfgoedvisie. Vanuit de rijke collectie formuleren we (nieuwe) ambities voor de toekomst en brengen we focus aan op beleving, kennis en educatie, beheer, behoud en bescherming van ons erfgoed. Hierbij borduren we voort op de resultaten van de vorige erfgoednota 'Erfgoed in Context'.

De Collectie Breda ondersteunt het Verhaal van Breda en biedt kansen om op proactieve wijze, samen met (culturele en erfgoed-) partners bij te dragen aan de ambities van de stad. Dat is ons doel. Immers...Breda brengt het samen!

Marianne de Bie
Wethouder Cultuur en Erfgoed

Leeswijzer

In de inleiding (hoofdstuk 1) van deze nieuwe visie 'Grondstof voor de toekomst. Programma erfgoed (2019-2025)' schetsen we de context van het nieuwe erfgoedbeleid. Waar komen we vandaan en waar willen we naar toe? Daarnaast introduceren we hier het begrip Collectie Breda. De Collectie Breda vormt de basis voor het nieuwe erfgoedbeleid. Dit nieuwe beleid kent vier pijlers: beleving, kennis, beheer en ontwikkeling. Elke pijler wordt in een afzonderlijk hoofdstuk beschreven.

In hoofdstuk 2 (Ons erfgoed...een beleving!) beschrijven we hoe erfgoed bijdraagt aan de beleving in de stad. Voor de beleving van erfgoed zijn de volgende elementen onlosmakelijk aan elkaar verbonden: het historische verhaal, citymarketing, en de fysieke omgeving. Vervolgens geven we in hoofdstuk 3 (Ons erfgoed...een bron van kennis!) aan hoe we erfgoed als bron van kennis versterken. Dit doen we door de dynamiek van de Collectie Breda te benadrukken, erfgoedkennis en -educatie te vergroten, en de collectie te ontsluiten. In hoofdstuk 4 (Ons erfgoed...we zorgen er goed voor!) gaan we in op het zorgvuldige beheer, behoud en bescherming van ons Bredaas erfgoed. Hierbij bouwen we voort op wet- en regelgeving en beleid, maar sluiten we ook aan bij nieuwe maatschappelijke opgaven. Tot slot zetten we in hoofdstuk 5 (Ons erfgoed...altijd in ontwikkeling!) in op erfgoed als onderlegger voor ruimtelijke (her)ontwikkeling van de fysieke omgeving. We treden hierbij in dialoog met andere partijen en hebben oog voor de duurzaamheid van erfgoed.

Kortom, in deze erfgoedvisie beschrijven we hoe we de komende jaren ons erfgoed inzetten als **grondstof voor de toekomst**. De verschillende onderwerpen die in deze visie aan bod komen zijn in een wordcloud verwerkt. Zo wordt inzichtelijk waar de focus de komende jaren ligt.

1 Inleiding

1.1 Wat eraan voorafging

Deze nieuwe erfgoedvisie , bouwt voort op de resultaten van de vorige erfgoedvisie (Erfgoed in Context). Bijvoorbeeld als het gaat om de inbedding van erfgoed in de ruimtelijke ontwikkelingen van Breda en een meer integraal erfgoedbeleid. Daarnaast zijn de uitkomsten uit de zogenoemde Kampvuursessies (2015 en 2016), de uitgangspunten van 'Grondstof voor de toekomst – Notitie van uitgangspunten erfgoed' (2017) en de reacties van de gemeenteraad en de erfgoedorganisaties hierop, en de Impactmeting (2017/2018) meegenomen in deze nieuwe visie. Tot slot is ook het rapport Collectie Breda een belangrijke bouwsteen voor deze nieuwe erfgoedvisie (zie bijlage 4).

Kampvuursessies (2015-2016)

In 2015 en 2016 zijn gesprekken gevoerd met onder anderen deskundigen, ondernemers en geïnteresseerden over de rol van erfgoed. Deze zogenaamde kampvuursessies leverden drie belangrijke lijnen op.

Ten eerste is het bereik van erfgoed en de rol van de gemeente besproken. De uitkomst is dat we in de komende jaren als gemeente erfgoed in de volle breedte benaderen. Dat uit zich in de inmiddels in gang gezette samenwerking tussen een aantal erfgoedinstellingen. Het gaat om het Stedelijk Museum Breda, Stichting de Nieuwe Veste en de gemeentelijke erfgoedafdelingen. Meer dan in het verleden gaan we gebruik maken van elkaars krachten. De landelijke trend laat ook een krachtenbundeling zien tussen erfgoeddisciplines.

Ten tweede is de samenwerking met de stad besproken. In Breda zijn veel partijen actief op het gebied van erfgoed. De gemeente en de stad weten elkaar niet altijd te vinden. Om deze samenwerking te verbeteren, worden inwoners van Breda inmiddels als belangrijkste ambassadeurs van de stad betrokken bij de omgang met erfgoed. Het gaat dan vooral om heemkundekringen en andere erfgoedpartners. De gemeente Breda heeft hierin een regiefunctie.

Ten derde is er tijdens de kampvuursessies gesproken over hoe erfgoed kan worden gekoppeld aan het economische domein. Uiteraard dient het erfgoed te worden gekoesterd, maar we schromen niet het te vermarkten of het in te zetten voor diverse maatschappelijke vraagstukken. Hiertoe is een impactmeting uitgevoerd en is de koppeling met bijvoorbeeld citymarketing gemaakt.

Altaarstuk uit de grote kerk dat het verhaal van de hostie van Niervaart verteld. Dankzij deze hostie werd Breda een echte bedevaartsplaats, met een jaarlijks ommegang.

Uitgangspuntennotitie (2017)

In mei 2017 is de 'Notitie van Uitgangspunten erfgoed' besproken in de raadscommissie Maatschappij. Erfgoed is een speerpunt in het beleid van Breda. Daarom is een evenwicht tussen ambitie en financiële middelen noodzakelijk¹. De ingezette samenwerking binnen en buiten de gemeentelijke organisatie is belangrijk. De notitie vormt een goede aanzet tot het bestendigen en uitbreiden van de verbindingen met andere beleidsvelden en partijen. De juridische kaders om erfgoed te beschermen zijn goed op orde. Hierbij is actiever handhaven van belang om bescherming daadwerkelijk te borgen. Er moet ook voldoende aandacht zijn voor het erfgoed buiten het historisch stadshart. Daarom wordt gepleit voor samenwerking met heemkundekringen en andere erfgoedpartijen binnen de gemeente. Daarnaast wordt de wens geuit voor een (digitaal) erfgoedhuis om de samenwerking te bevorderen.

Naar aanleiding van de bespreking in de raadscommissie Maatschappij is er met acht erfgoedverenigingen, waaronder de heemkundekringen, uitgebreid gesproken over de Notitie van Uitgangspunten. Aandacht wordt vooral gevraagd voor de dorpen, samenwerking, erfgoed-educatie, en historisch groen als kapitaal. Met name op het gebied van samenwerking zijn inmiddels stappen gezet. Regelmatig organiseren de gezamenlijke verenigingen een erfgoedtafel, waarbij gemeentelijke erfgoedadviseurs aanschuiven.

Vanaf ongeveer 1650 werden buiten Breda landgoederen aangelegd. Landgoed Wolflaar werd in de negentiende eeuw aangelegd. Afbeelding Stedelijk Museum Breda

Impactmeting erfgoed (2017-2018)

Met de Impactmeting is het maatschappelijke effect van het huidige erfgoedbeleid van de gemeente Breda in kaart gebracht. Zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht. De impact is op vier verschillende terreinen onderzocht. Het gaat om de sociale culturele impact, operationele impact, economische impact en innovatieve impact.

---

¹ In het bestuursakkoord Lef en Liefde is € 250.000 vanaf 2019 aanvullend budget voor erfgoed beschikbaar gekomen.

De Impactmeting geeft inzicht in de impact van het erfgoedbeleid op zogenaamde waardedrijvers. Waardedrijvers zijn de drijfveren op basis waarvan mensen keuzes maken. Meestal gaat het dan over een product of dienst. Een waardedrijver kan heel concreet zijn, zoals bijvoorbeeld de prijs of de kwaliteit van een product. Maar ook abstract, zoals bijvoorbeeld de status of identiteit die je aan een product ontleent. Het begrip waardedrijver is met name in abstracte zin ook toepasbaar op erfgoed.

De waardedrijvers die in de Impactmeting erfgoed zijn onderzocht zijn gemeenschapszin (gedeelde identiteitsvorming), nalatenschap, educatieve waarde, bestaanswaarde en gebruikswaarde. De impact van de waardedrijvers gemeenschapszin en educatieve waarde scoren in de Impactmeting erfgoed duidelijk hoger dan de andere waardedrijvers. De respondenten vinden dus het vermogen van erfgoed om de sociale cohesie te bevorderen en de mogelijkheid om iets te kunnen leren van erfgoed belangrijk.

Door het aantal responses (55) is de meting niet representatief, maar wel indicatief. Omdat het rapport 'Het Culturele Leven' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (najaar 2018) een vergelijkbaar inzicht geeft, zijn de waardedrijvers gemeenschap en educatieve waarde gebruikt als basis voor het erfgoedbeleid.

Rapport Collectie Breda (2018)

De verschillende erfgoedpartners binnen de gemeente Breda hebben behoefte een overkoepelende/integrale visie op het erfgoed van de stad. In samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is inhoudelijk focus aangebracht door het opstellen van een collectieplan, de 'Integrale visie op de (erfgoed) Collectie Breda'.

De integrale visie is nodig om voor het behoud, de instandhouding, de toegankelijkheid en de presentatie keuzes te maken die het erfgoed bestendigen, verrijken en ontwikkelen. Ook vormt de visie een richtsnoer voor alle erfgoedpartijen binnen de gemeente Breda (gemeentelijk én privaat) voor collectievorming (verwerving én vervreemding). De historische biografie van de stad wordt zo versterkt, krijgt richting en krijgt samenhang.

De gemeentelijke erfgoedpartners kiezen ervoor om de integrale visie te ontwikkelen aan de hand van zorgvuldig gekozen verhaallijnen en verdichtingspunten. Deze verhaallijnen en verdichtingspunten vormen de historische biografie van de stad. De roerende collecties, gebouwde monumenten en landschappelijke elementen vormen de materiële weerslag van de verhaallijnen en verdichtingspunten. Het omgekeerde geldt ook: uit de collecties, de monumenten en het landschap ontspringen de verhaallijnen en historische verdichtingspunten van de stad.

In de nieuwe erfgoedvisie wordt onderscheid gemaakt tussen de begrippen erfgoed Breda en Collectie Breda. De (nieuwe) definitie dient als basis voor het Verhaal van Breda (zie volgend hoofdstuk). Het Bredaas erfgoed is daarmee een mooi instrument in relatie tot de ambities van de stad en de koppeling met het economische domein. Met aandacht voor beheer, behoud en bescherming van ons erfgoed is het streven om de Collectie Breda beleefbaar te maken voor alle bewoners en bezoekers van de stad.

1.2 De Collectie Breda...ons kapitaal!

Bredaas erfgoed is een breed begrip, waar veel zaken onder vallen. Onderdeel van Bredaas erfgoed zijn:

- Elementen in de fysieke leefomgeving (onroerend materieel erfgoed), zoals bijvoorbeeld archeologie, monumenten of historisch groen.
- De verzamelingen (roerend materieel erfgoed), zoals bijvoorbeeld de objecten in de monumenten, musea of de archieven.
- De niet tastbare cultuuruitingen (immaterieel erfgoed), zoals bijvoorbeeld de List met het Turfschip, de Paarse Heide, Carnaval of Avondje NAC.

Op het kasteelplein liet Hendrik III een stallencomplex in renaissancestijl bouwen. Eén van de gevels van deze stallen is overgebracht naar het Rijksmuseum, waar dit Bredaas erfgoed kan worden bekeken.
Afbelding: Rijksmuseum Amsterdam

Bredaas erfgoed is hiermee de optelling van alle erfgoedverzamelingen. Echter, niet alles binnen de verzameling erfgoed heeft dezelfde waarde voor het verhaal dat we willen vertellen: het Verhaal van Breda (ook wel: de verhalen van Breda). Dit maakt het nodig om focus aan te brengen, zodat er een collectie overblijft: de Collectie Breda.

Daarnaast wordt er ontzamd. Ontzamen betekent niet dat alles wat niet in de Collectie Breda terecht komt, letterlijk wordt afgeschreven. Sterker nog, een deel van de verzamelingen geniet op basis van andere gronden wettelijke bescherming. Zo zijn grote delen van de archeologische verzameling via de Erfgoedwet beschermd vanwege het wetenschappelijke belang, terwijl niet elke scherp interessant is voor de Collectie Breda.

Verzamelingen versus collecties

Iedereen heeft wel eens iets verzameld: postzegels, munten of voetbalplaatjes. Vaak is daarbij elke postzegel, munt of elk voetbalplaatje welkom in de verzameling. Wie echter een verhaal wil vertellen met zijn verzameling (zoals musea dat bijvoorbeeld doen), zal focus moeten aanbrengen. Dat betekent dat je actief dingen aanschaft, maar ook afstoot. Soms stoot je ook zaken af die wel interessant en belangrijk zijn, maar niets bijdragen aan je verhaal. Zo kan een origineel shirt van Cruiff interessant zijn, maar het zal niets toevoegen aan het verhaal dat verteld wordt in het NAC-museum. Dat focust zich immers op de Bredase voetbalclub. Een verzameling waarin focus is aangebracht noemen wij een collectie.

Dat erfgoed waarde heeft, is duidelijk. Deze waarde(n) koesteren we. Om ons erfgoed in de kern goed te beschermen, te behouden en beheren is er voldoende wet- en regelgeving. We gaan ons juist richten op de meerwaarde die de collectie heeft: de Collectie Breda...ons kapitaal!

Gezellig, bourgondisch en historisch. Het zijn enkele kernwaarden van Breda. Dat proef je en dat voel je op elke hoek van de straat. Van 'trendy' 't SAS via 'huiskamer' Grote Markt door 'ontluikende kwartier' naar 'chique' Oranje-Zuid, alles ademt erfgoed en cultuur².

De basis van deze kernwaarden vormt de Collectie Breda en is een belangrijk meerwaarde voor Breda, haar bewoners en haar bezoekers. Hoe we dat kapitaal kunnen benutten door slimme verbindingen te leggen met andere beleidsvelden vormt het uitgangspunt van deze nota.

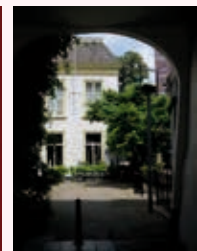
Met de gemeente Breda, de Stichting de Nieuwe Veste en het Stedelijk Museum Breda is gezamenlijk de ambitie uitgesproken om de verhalen van deze collectie de komende jaren verder uit te werken, te vertellen en te koppelen met andere beleidsvelden binnen en buiten de gemeentelijke organisatie, zodat deze meer zichtbaar en collectief worden uitgedragen in de stad.

De Collectie Breda kan ten volste worden benut in onder andere de relatie tot onderwijs, participatie en economische ontwikkeling³. Het biedt kansen om samen met (culturele en erfgoed-) partners uit de stad bij te dragen aan de ambities van Breda op deze gebieden. Daarmee wordt cultureel erfgoed inzetbaar voor een breed publiek van binnen en buiten Breda. De Collectie Breda vormt bij elk volgend hoofdstuk het vertrekpunt.

List met het Turfschip

In de Canon van Nederland is de List met het Turfschip, ons eigen Paard van Troje, opgenomen. Vanzelfsprekend hoort het verhaal van het turfschip thuis in de Collectie Breda.

De commandant van het Turfschip wordt als beloning voor zijn daad benoemd tot gouverneur van Breda. Als gouverneur gaat hij wonen in een groot pand naast het begijnhof en verbouwt dit huis tot een voor Breda kenmerkend hofhuis. Zijn vele ruzies met de begijnen zijn opgetekend en deze documenten zijn in te zien bij het Stadsarchief Breda. De levensstijl die hij erop nahield kennen we dankzij archeologisch onderzoek bij de woning. Het daar gevonden glazen kanon is één van de bijzondere objecten uit de archeologische verzameling en staat daarom ook in de vaste opstelling van het Stedelijk Museum Breda.

Eén van de meest heroïsche episodes uit het Verhaal van Breda wordt zichtbaar door de verschillende delen van de Collectie Breda. Afbeelding turfschip Stedelijk Museum Breda.

² Bron: Citymarketing Breda

³ Bijvoorbeeld op het gebied van citymarketing:
<https://www.nbtc.nl/nl/homepage/samenwerken/verhaallijnen/koninkrijk-nederland-3.htm>

2 Ons erfgoed... een beleving!

2.1 Inleiding

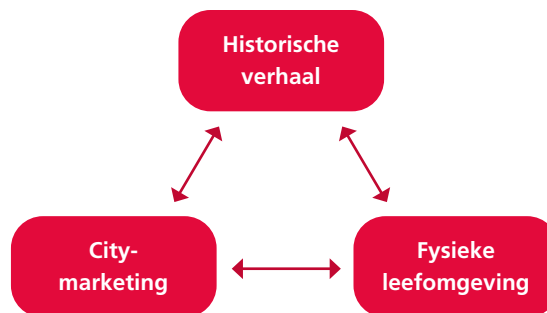
Erfgoed draagt bij aan de beleving van de stad. Het vertegenwoordigt de historische component van het Verhaal van Breda. In deze nieuwe erfgoedvisie ligt daarom de focus op een proactief erfgoedbeleid dat is gericht op het verder versterken van de erfgoedbeleving (en daarmee ook de stadsbeleving) van zowel bewoners als bezoekers van Breda. Dit hangt sterk samen met de waarden die de impactmeting erfgoed toekent aan sociale cohesie en erfgoed-educatie.

Daar waar citymarketing zich met name richt op de bezoekersmarkt en het toerisme in de gemeente Breda, stelt het erfgoedbeleid ook de bewoners centraal. Als Bredanaars trots zijn op hun woonplaats, zijn zij ook (meer) bereid zorg te dragen voor hun erfgoed.

Voor een sterke beleving van erfgoed zijn drie elementen onlosmakelijk met elkaar verbonden: het historische verhaal, citymarketing en de fysieke omgeving.

Focuspunten

- De Collectie Breda is het historische Verhaal van Breda.
- De Collectie Breda wordt benut door Citymarketing en events.
- De Collectie Breda draagt bij aan erfgoedbeleving in de fysieke leefomgeving.

2.2 De Collectie Breda is het historische Verhaal van Breda

Het Bredaas erfgoed vertelt als geen ander het historische verhaal van de stad. Het maakt dat we ons kunnen identificeren als Bredase gemeenschap. En het zorgt dat we ons kunnen onderscheiden van andere steden. Ons erfgoed en onze verhalen verdienen dan ook goede zorg en structurele inbedding in ons citymarketingbeleid.

Stichting Cultuurbehoud is bijvoorbeeld een belangrijke aanbieder van verhalen en kan vanuit die ervaring binnen de culturele structuur toegroeien naar een rol van makelaar tussen verhalen en uitvoerders. Zo worden partijen uit de stad uitgedaagd om de verhalen van de stad te vertellen. De Blind Walls Gallery is een voorbeeld van hoe erfgoed en kunst in de openbare ruimte worden verbonden. Ruim zeventig tijdelijke of permanente muurschilderingen vertellen Bredase verhalen en maken deze toegankelijk voor bewoners en bezoekers. Daarnaast bieden we actieve steun aan initiatieven rondom de verhalen uit onze stadsgeschiedenis, zoals het Turfschip en de Stadsreuzen.

*Tijdens de Open Monumentendag 2019 is de Blind Wall voor 75 jaar bevrijding onthuld.
Afbelding: Blind Walls Gallery*

Door het proactief inzetten van ons erfgoed, gekoppeld aan onze historische verhalen, benutten we kansen om meer (inter)nationaal te schakelen op assen, kwaliteit en samenwerking. Maar versterken we ook de sociale cohesie, door iedere Bredanaar te betrekken bij ons erfgoed. Hierbij wordt samenwerking gezocht met partners in Breda en met binnen- en buitenlandse steden met historische banden met Breda. Speerpunten hierbij zijn de rol van Breda als Oranje-Nassaustad (Koninklijke Lijn Nederland), de rol van Breda binnen het voormalige hertogdom Brabant, de rol in de Zuiderwaterlinie, en onze historische relatie met Spanje.

Ook op internationaal niveau liggen er kansen om samen met gelijkgestemde erfgoedgemeenten maatschappelijke vraagstukken aan te pakken die passen bij het Verhaal van Breda. Niet alleen op het gebied van erfgoed, maar bijvoorbeeld ook op het gebied van duurzaamheid. Dit vergroot de kans op externe financiering. Een voorbeeld is de samenwerking op het snijvlak van erfgoed en water. Onder de noemer WaVE is een Interreg-aanvraag gedaan. Deze is in maart 2019 gehonoreerd.

WaVE

De Europese partnersteden en -regio's in de Interreg-aanvraag hebben alle grondgebied dat rijk is aan clusters van erfgoed die een historische koppeling hebben met water (bijv. erfgoed gevormd door water als onderdeel van de natuurlijke omgeving). De partners hebben ook een duidelijke opgave ten aanzien van erfgoed en water dat moet leiden tot behoud en ontwikkeling van erfgoed en natuur, maar ook tot sociaal-economische groei en klimaatadaptatie. Voor Breda en omgeving ligt de focus op de Mark 'van België tot de Biesbosch'.

Het Interreg Community Initiative, kortweg Interreg, is een Europees programma dat zich inzet voor grensvervaging in Europa.

2.3 De Collectie Breda wordt benut door citymarketing en events

De Collectie Breda draagt op verschillende manieren bij aan de ambities van de stad. Winkelen in een historische setting is op dit moment een belangrijk bezoekersmotief⁴. Hier zien we kansen. Het Bredaas erfgoed, waaronder het historisch stadshart, maar ook de vele Nassaurelicten in het groene buitengebied (o.a. het Mastbos, Bouvigne en landgoederen), heeft de potentie om uit te groeien tot een nog belangrijker bezoekersmotief. Om dit waar te (kunnen) maken stellen de erfgoedinstellingen zich ten doel om een gezamenlijke focus aan te brengen in de wijze waarop we ons erfgoed presenteren. Kansen liggen er op het gebied slimme koppelingen van erfgoed met stadsthema's en evenementen. Hierbij betrekken we bewoners en partners in de stad.

Binnen het HollandCityconcept van het NBTC (Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen) werken Citymarketing Breda en citymarketingbureaus van andere steden daarom samen aan een Koninklijke Lijn. Een gemeenschappelijk thema dat bezoekers verleidt om meerdere locaties te bezoeken op verschillende plekken in het land. Tevens wordt er geïnvesteerd in provinciale samenwerkingsverbanden, waaronder Brabant Remembers, Zuiderwaterlinie en Van Gogh.

Op het gebied van evenementen is de jaarlijks terugkerende Open Monumentendag (ongeveer 15.000 bezoekers van buiten Breda en ongeveer 15.000 bezoekers uit Breda) een goed voorbeeld van een evenement waarin erfgoed, historie en het Verhaal van Breda zichtbaar samenkomen. Een groot deel van het programma wordt verzorgd voor en door bewoners van Breda. Mede met het oog op duurzaam toerisme ligt de nadruk op de promotie van ons lokale erfgoed, de lokale cultuur en lokale producten. Ook hier liggen nog kansen door het Verhaal van Breda nog sterker uit te dragen en nieuwe verbindingen te leggen. Om dit te realiseren zorgt de gemeente Breda voor een duurzame aanvullende bijdrage voor dit evenement. De Nassaudag heeft diezelfde potentie.

Een heel ander voorbeeld van een kansrijk evenement is de Vuelta. Het meerdaagse wielerevent beleeft in 2020 haar start in Nederland. De Spaanse wielerronde start met een ploegentijdrit in Utrecht en kent vervolgens ook een etappe met start en finish in Breda. Het sportevenement biedt kansen om de historische relaties tussen Breda en Spanje te vertalen naar een groot en breed publiek van binnen en buiten de gemeente Breda.

Kortom, de koppeling van (culturele) evenementen en erfgoed kan nog beter worden ingezet voor marketingdoeleinden. De komende jaren zoeken we in de evenementenkalender naar meer kansrijke evenementen en thema's. Daarnaast introduceren en benutten we jaarthema's, relevante kroonjaren en een programmering met partners in de stad op basis van de Collectie Breda. De thema's worden samen met het Bredase erfgoedveld bepaald. Thema's voor de jaren 2019 en 2020 zijn in ieder geval 75 jaar bevrijding en de historische band met Spanje.

Open Monumentendag verbindt al jaren het erfgoed met haar verhalen.

4 Bron: Binnenstadsonderzoek Breda 2015

2.4 De Collectie Breda draagt bij aan erfgoedbeleving in de fysieke leefomgeving

In de fysieke leefomgeving kan de beleving op diverse wijzen worden versterkt. Bijvoorbeeld door informatievoorziening in de vorm van borden, maar ook door samenwerking met het culturele veld, de creatieve industrie en ondernemers, zoals de eerdergenoemde 'Blind Walls Gallery'.

We zetten de samenwerking met de werkvelden natuur en ecologie voort. De realisatie van een stad in een groen park wordt mede gebaseerd op het historisch groen en blauw.

In de historische binnenstad zorgen de diverse straatjes, steegjes en binnenpleinen voor belevingswaarde. Een dwaalmilieu maakt de stad spannender. Het prijswinnende (Brabantse Erfgoedprijs en de VIVID Award) project Hip Ambacht is daar een mooi voorbeeld van. Het laat zien hoe dwaalmilieus kunnen uitgroeien tot ware publiekstrekkingen. Bij stedelijke herontwikkelingen wordt daarom ingezet op het versterken van het dwaalmilieu met het historische stedelijke weefsel als uitgangspunt. Ontsluiting van binnenterreinen biedt kansen voor wonen in de binnenstad.

Ter versterking van de erfgoedbeleving zetten we bijzonder erfgoed letterlijk in het licht (zie bijlage 5). Zo zijn het Baroniemonument en de Grote Toren van nieuwe en duurzamere verlichting voorzien. Het masterplan Illuminatie dient als basis om in de toekomst meer monumenten uit te lichten. Dit in combinatie met het saneren van minder geslaagde verlichting. Immers ook een rustig straatbeeld draagt bij aan een sterkere beleving van het historische karakter van Breda.

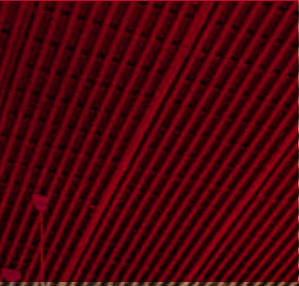
Het Valkenberg is een van de groene monumentale iconen van Breda waar evenementen plaatsvinden.

De historische stad vormt een prachtig en gewild decor voor allerlei evenementen. De iconen van de stad geven uitdrukking aan onze identiteit als Bredenaar. Denk aan het gebruik van het stadhuis voor Serious Request of verzoeken om van de Grote Toren te mogen abseilen. Voor het fysiek behoud is overmatig en onjuist gebruik niet wenselijk en zelfs bij wet verboden. Het risico dat uniek en onvervangbaar erfgoed onherstelbaar beschadigd raakt, is namelijk groot. Daarom is het gebruik van erfgoed tijdens evenementen voorstelbaar, maar niet zonder zorgvuldige afwegingen door professionals. We hebben namelijk maar één historisch Breda.

Breda is een gastvrije en toegankelijke gemeente. Daarbinnen past een erfgoedbeleid dat ons erfgoed toegankelijk en bereikbaar maakt voor iedereen. Breda heeft in 2018 de Acces City Award gewonnen, een Europese prijs voor het toegankelijker maken van steden voor mensen met een handicap en voor senioren. Ook erfgoed moet waar mogelijk voor iedereen bereikbaar zijn. We investeren daarom in een verbeterde toegankelijkheid van erfgoed en erfgoed gerelateerde instellingen. Dit vergt aanpassingen voor gebouwd erfgoed die vaak op gespannen voet staan met cultuurhistorische waarden. We gaan in gesprek met de betrokkenen om te onderzoeken hoe we met respect voor de cultuurhistorische waarden tijdelijke en/of blijvende maatregelen kunnen nemen. Ook op het gebied van informatievoorzieningen, zoals bijvoorbeeld borden of de digitale media, worden maatregelen genomen.

Reclame aan de gevel in de openbare ruimte wordt vormgegeven in het Omgevingsplan. Hiermee gaan we wildgroei van verwijfs- en/of informatieborden op ons erfgoed tegen. Voor nutsvoorzieningen in de openbare ruimte zoeken we binnen de activiteiten van Smart City naar oplossingen, waarbij technische innovatie, fraaie vormgeving en respect voor erfgoed hand in hand gaan. Voorbeeld hiervan is de mogelijkheid om op nieuwe digitale informatieborden ook aandacht te besteden aan erfgoed.

LIBRARY

TOURISM

3 Ons erfgoed... een bron van kennis!

3.1 Inleiding

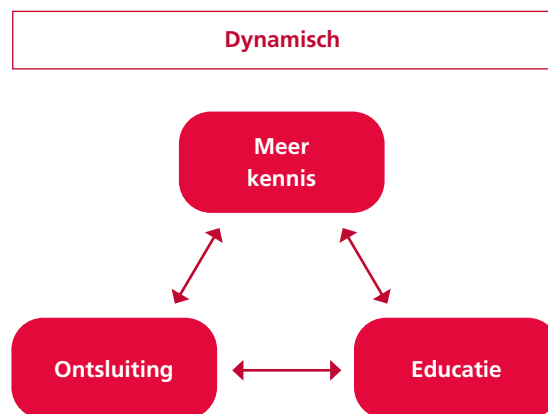
We stellen ons tot doel om de erfgoedbeleving en de toegankelijkheid van ons erfgoed te vergroten. Om dit te bereiken is het continue vergaren en delen van kennis over het Bredaas erfgoed, en de Collectie Breda in het bijzonder, een vereiste. Dit doen we in samenwerking met alle grote en kleine erfgoedpartners in de stad, zowel online als offline.

In navolging van UNESCO en de landelijke overheid willen we daarnaast werken aan een Bredase inventaris van immaterieel erfgoed, met inbegrip van volkscultuur. Voorbeelden zijn carnaval, het Jazz festival en het Avondje NAC.

Bij het benutten van erfgoed als bron van kennis leggen we de aandacht op de dynamiek binnen het Bredase erfgoed, onderzoek, erfgoededucatie en kennisontsluiting.

Focuspunten

- De Collectie Breda is dynamisch.
- Erfgoedkennis van de Collectie Breda wordt (verder) vergroot.
- Erfgoededucatie bevordert kennisdeling.
- Optimale collectie-ontsluiting dient te worden gefaciliteerd.

3.2 De Collectie Breda is dynamisch

De Collectie Breda is dynamisch. Opvattingen over welk erfgoed van belang is, veranderen met de tijd. Om een dynamische collectie te garanderen, moeten we kennis blijven verwerven over het erfgoed van Breda en de Bredanaars. Dat vraagt niet alleen om een goede samenwerking met de traditionele heemkundekringen en erfgoedverenigingen, maar ook met de culturele verenigingen van de verschillende gemeenschappen in Breda. Ook moeten geïnteresseerden buiten het verenigingsverband kunnen aansluiten. Hetzelfde geldt voor de subculturen in onze stad, zodat het erfgoed van bijvoorbeeld skaters en andere urban sporters, maar ook de erfenis van de Bredase dancescene een plek krijgt.

De betekenisgeving van erfgoed ligt besloten in de (persoonlijke) verhalen bij het erfgoed. Daarom is een scherpere focus op immaterieel erfgoed van belang. Wanneer de (persoonlijke) beleving wordt gedeeld, vergroot dat de inleving bij de ander en kan het verleden het heden inspireren. Als we weten waar we vandaan komen en waar we nu staan, kunnen we de koers voor de toekomst bepalen. Op die kennisdeling in de vorm van erfgoededucatie zetten we de komende jaren in. Zo draagt erfgoededucatie als waardedrijver bij aan de waardedrijver gemeenschap.

Bij toeval komt bij de herbestemming van de voormalige Casinobioscoop een theaterdoek tevoorschijn. De collectie Breda zal dus altijd aangepast worden dankzij zulke vondsten.

Daarnaast staan we voor inclusiviteit: ons erfgoed moet een verrijking zijn voor iedereen. Dat vraagt om een actieve, maar neutrale rol in de ethische discussies die hierbij kunnen ontstaan. Opvattingen over erfgoed veranderen met maatschappelijke opvattingen mee. Hoe gaan we bijvoorbeeld om met de zwarte bladzijden uit onze geschiedenis? Zij zijn lange tijd niet onderkend of zelf ontkend. We kiezen er voor ook aandacht te schenken aan de zwarte bladzijden van Breda en zorgen ervoor dat er een genuanceerd beeld ontstaat met ruimte voor andere opvattingen. Juist met kennis uit het verleden, gebaseerd op feiten, kunnen we ons beter inleven in de standpunten van een ander en voorkomen we polarisatie.

Bunker

In 2008 landde de Bunker in Breda. Een project dat via multimediale presentaties bezoekers voor morele keuzes stelde, gebaseerd op gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. Wat zou jij doen als je gevraagd werd om onderduikers te helpen, wat maakt iemand tot een held, of wat zet iemand aan tot verraad?

3.3 Erfgoedkennis van de Collectie Breda wordt (verder) vergroot

Onderzoek naar roerend en onroerend, materieel en immaterieel erfgoed is van oudsher de taak van de professionele en niet professionele erfgoedinstellingen in de stad. We streven in het kader van een inclusieve samenleving echter naar een bredere benadering, zodat het erfgoed van alle gemeenschappen voldoende in beeld komt. Door een betere en bredere samenwerking ontstaat kruisbestuiving. Onderzoek richt zich op alle erfgoedonderdelen. Naast nadrukkelijk de samenwerking te zoeken met het erfgoedveld, ondernemen we de volgende activiteiten als het gaat om het vergroten van erfgoedkennis.

Archeologie

De gemeente Breda continueert haar eigen opgravingseenheid archeologie. Hierbij is de doorloopsnelheid hoog, wat andere gemeentelijke processen kan versnellen. Bovendien is het lerend vermogen groot, dankzij een relatief klein werkgebied. Naast de opgravingseenheid verricht een grote groep vrijwilligers waardevol werk op het gebied van archeologie. Deze inzet is tevens een mooi voorbeeld van sociale inclusie. Oud archeologisch veldonderzoek wordt verder uitgewerkt, mits hiervoor capaciteit is. De prioriteit ligt op basis van wetgeving bij recent onderzoek.

Gebouwd erfgoed

De gemeente Breda heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in erfgoedkennis van recente bouwperiodes. De Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed (BBE2, zie bijlage 7) loopt door tot het einde van de Vinex periode (2008). Om deze ervaring breder in Nederland te delen, nemen we deel aan het onderzoeksprogramma 'Verkenning Post 65' van het Rijk. Het onderzoek heeft tot doel te adviseren over de betekenis van erfgoed uit de periode na 1965 en hoe daarmee om te gaan.

Archeologisch onderzoek op de Oude Vest.

De kennis van historische interieurs (zowel bouwkundig als roerende interieuronderdelen) is beperkt. Daarom is het van belang om een inhaalslag te maken. Om de kennis van de bouwhistorie van gebouwen waarvoor geen ontwikkelingen zijn voorzien te vergroten, continueert de gemeente Breda het onderzoeksprogramma bouwhistorie. Indien wel ontwikkelingen zijn voorzien, ligt de verantwoordelijkheid voor bouwhistorisch onderzoek bij de ontwikkelende partij.

Historische geografie

De Cultuurhistorische Landschapsinventarisatie van de gemeente Breda geeft goed inzicht in de historische geografie tot circa 1870. Onderzoek naar groen uit recentere periodes is de komende periode noodzakelijk.

Verzamelingen van archief en museum

Om een actuele bijdrage te blijven leveren aan de Collectie Breda focust het Stadsarchief Breda zich bij acquisitie onder meer op het vastleggen van de stad van vandaag voor de Bredanaars van de toekomst. Wat wordt het erfgoed van de toekomst en hoe beheren we dat? Vele belangrijke gebeurtenissen in ons dagelijks leven vinden tegenwoordig bijvoorbeeld plaats op social media. Daarmee staan we voor de vraag hoe we over honderd jaar over deze content kunnen beschikken.

De Collectie Breda is het historisch Verhaal van Breda. Dit verhaal wordt slim gekoppeld aan themajaren, kroonjaren en evenementen. Historisch onderzoek moet zich meer richten op deze thema's. Het Stadsarchief Breda doet dergelijke onderzoeken. Van belang is dat deze steeds in de aanloop naar een thema- of kroonjaar afgrond worden. Zo kunnen de resultaten optimaal worden benut. Omdat het belang van dergelijke onderzoeken door derden groot is, zal een subsidieregeling de incidentele bijdragen van met name het SAB vervangen. Partijen weten zo direct op welke bijdrage van de gemeente zij kunnen rekenen. Alleen wanneer Breda belang heeft bij een onderzoek kan er een opdracht worden gegeven of een subsidie worden verstrekt.

Het is voor iedereen duidelijk dat oude akten behouden moeten worden, maar we moeten ook gaan bepalen wat we bewaren van de huidige tijd.

3.4 Erfgoededucatie bevordert kennisdeling

Onbekend maakt onbemind. Goede erfgoededucatie speelt daarop in. Daarvoor is samen met de Nieuwe Veste en Stedelijk Museum Breda de doorgaande Leerlijn Erfgoed ontwikkeld. Deze leerlijn, die voortkomt uit landelijk beleid, wordt aangeboden aan het primair onderwijs en de onderbouwklassen van het voortgezet onderwijs. Doorontwikkeling is belangrijk om kennisdeling rond de Collectie Breda verder te bevorderen.

We dagen erfgoedorganisaties uit om educatieprogramma's te ontwikkelen die aansluiten bij de Collectie Breda. De gemeente Breda en de grote erfgoedinstellingen bieden hierbij ondersteuning aan de kleinere instellingen.

Een speerpunt bij erfgoededucatie is 'lifelong learning'. Naast feitenkennis wordt aandacht besteed aan diverse vaardigheden, waaronder het juist kunnen beoordelen van beschikbare informatie in onze overvolle huidige informatiemaatschappij.

In het beroepsonderwijs spelen ambachten (immaterieel erfgoed) een rol. Enerzijds vergroot het de vakkennis en anderzijds draagt het bij aan de kennisdeling rond erfgoed.

3.5 Een optimale collectie-ontsluiting dient te worden gefaciliteerd

Om zoveel mogelijk mensen kennis te laten maken met het erfgoed van Breda is een optimale ontsluiting van de Collectie Breda een must. Stedelijk Museum Breda, maar ook de heemkundige musea, het Generaal Maczek Memorial en in toenemende mate de diverse pop-up musea hebben daarin elk een eigen rol.

Voor de digitale ontsluiting is er het Erfgoedweb en de website van het stadsarchief Breda. Op termijn worden deze samengevoegd. Andere belangrijke kanalen in de collectie ontsluiting zijn erfgoededucatie, evenementen en de Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed (zie bijlage 6 en 7). Ook het Erfgoedplein van de Nieuwe Veste kan hierbij een belangrijke rol spelen.

Leerlingen van Tessenderlandt laten tijdens Open Monumentendag zien hoe ze monumenten kunnen restaureren.

his hanc visum et auditum hem
 Honorat Universitat dui q no
 e Breda concessimus tenendam et h
 illam nobis vel successoribus nost
 nham filiorum nostrorum / et ad
 ad deliberationem captivitatis
 ptinam Insuper dicitur oppidum
 tre nostre bene tenentur
 tentias suas de quibus dubitan
 t / Et cetero pmissa omnia
 tum sigilli nostri
 cha beati Johannis

4 Ons erfgoed.... we zorgen er goed voor!

4.1 Inleiding

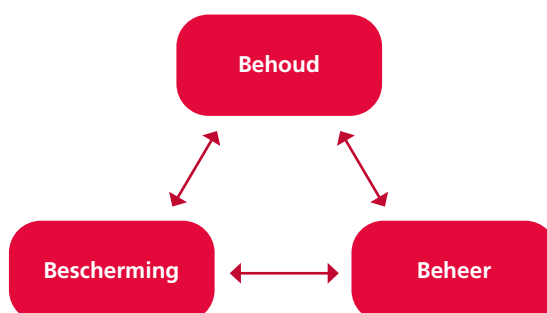
De Collectie Breda is opgebouwd uit interne en externe collecties. De archiefverzameling, de archeologische/bouwhistorische verzameling, veel erfgoed in de openbare ruimte en enkele monumentale gebouwen vallen onder het beheer van de gemeente Breda. Een deel van het Bredaas erfgoed wordt door anderen beheerd. Denk aan erfgoed in musea, archieven, bij particulieren of heemkundekringen. Delen daarvan maken onderdeel uit van de Collectie Breda. Het beheer van de Collectie Breda vraagt daarom om een gezamenlijke aanpak. Richtinggevend voor de gezamenlijke aanpak is het Rapport Collectie Breda (zie bijlage 4) dat samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is opgesteld.

Het merendeel van de roerende Collectie Breda is in beheer van Stedelijk Museum Breda en de gemeente Breda. Beide partijen doen momenteel onderzoek naar de mogelijkheden van een gezamenlijk stadsdepot waar de archieven, museumstukken, archeologische en bouwhistorische verzamelingen worden beheerd. Het stadsdepot vervult daarnaast een rol als kenniscentrum voor kleinere beheerders van Bredaas erfgoed, maar ook voor geïnteresseerden van buiten de stad.

Voor zorgvuldig beheer, behoud en bescherming van ons Bredaas erfgoed, waaronder de Collectie Breda, bouwen we voort op de huidige wetgeving en het huidige beleid (zie bijlage 2). Aanvullend vraagt een aantal maatschappelijke opgaven om nieuw of aangepast beleid. Deze komen aan bod in het volgende hoofdstuk over erfgoed in ontwikkeling.

Focuspunten

- Zorgvuldig behoud van het erfgoed Breda/de Collectie Breda.
- Zorgvuldig beheer van het erfgoed Breda/de Collectie Breda.
- Zorgvuldige bescherming van het erfgoed Breda/de Collectie Breda.

4.2 Het erfgoed van Breda behouden

De beheerders van de interne en externe collecties onderzoeken welk erfgoed van Breda tot de Collectie Breda behoort en daarmee zonder meer behouden moet blijven. Erfgoed wordt daarbij vanuit een brede definitie benaderd (zie bijlage 1). De erfgoedmeetlat (zie bijlage 8) dient als objectief hulpmiddel om de erfgoedwaarde te bepalen en daarmee vast te stellen of het erfgoed al dan niet behoudenswaardig is.

Verzamelingen

De gemeente Breda en Stedelijk Museum Breda zijn verantwoordelijk voor het behoud van verzamelingen (archieven, archeologische en bouwhistorische vondsten, erfgoedverzameling stadhuis en museale collectie). Samen ondersteunen zij derden in hun plannen voor erfgoedbehoud. Deze ondersteuning bestaat met name uit het in beeld brengen van de verzameling en de collectiewaardige items binnen deze verzameling.

Archeologie

Met de integratie van het Verdrag van Valetta (zie bijlage 2) in de Nederlandse wetgeving, is het uitgangspunt voor archeologie behoud in situ. In de praktijk wordt archeologie weinig in de oorspronkelijke context in de grond behouden. Opgraven en vrijgeven voor ontwikkeling is gemeengoed. Actief sturen op planontwikkeling is noodzakelijk om de (bekende) waardevolle archeologische ondergrond te behouden.

Gebouwd erfgoed

Binnen het thema woningbouw hebben de corporaties een belangrijke rol. Bij de aangekondigde herijking van de afspraken met de corporaties is het belangrijk dat erfgoed nauw wordt betrokken. Enerzijds voor een zorgvuldige beoordeling welke woningen behoudenswaardig zijn. Anderzijds om te bekijken hoe deze woningen een duurzame toekomst kunnen krijgen.

In het kader van religieus erfgoed is het belangrijk om te komen tot een gezamenlijk gedragen visie door religieuze organisaties, gebruikers, de gemeente en omwonenden. Om dit mogelijk te maken stelt het Rijk de nodige gelden beschikbaar.

Uitvoeringsrichtlijnen zijn mede bedoeld als leidraad voor de planontwikkeling, planbeoordeling en uitvoering van verbouwings- en/of instandhoudingswerkzaamheden. De stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) heeft diverse uitvoeringsrichtlijnen opgesteld. De gemeente Breda gebruikt deze uitvoeringsrichtlijnen.

We ondersteunen en adviseren derden in hun opgave hun monumenten te behouden. Voor gemeentelijke monumenten in particulier eigendom wordt instandhoudingssubsidie verstrekt.

Een beschermde status voor erfgoed is slechts effectief wanneer de regels worden gehandhaafd. Nog te vaak worden cultuurhistorische waarden aangetast door zonder vergunning of in afwijking van een vergunning te verbouwen. We kiezen voor een structurele aanpak tegen illegale aanpassingen van erfgoed.

Immaterieel erfgoed

Voor het immateriële erfgoed moet er een centrale plek komen waar we de verhalen, rituelen en tradities van Breda en de Bredanaars beschrijven en verzamelen om deze te behouden voor de toekomst. Digitaal erfgoed is per definitie immaterieel. De gemeente Breda heeft een e-depot waarin digital born erfgoed wordt bewaard. De wijze van archiveren voor de diverse digitale producten (zoals films en social media) wordt verder onderzocht in samenwerking met andere specialisten.

Omdat het een paar jaar zal duren voordat het depot voor alle typen digitale producten is ingericht, is samen met de Filmfabriek een tijdelijk e-depot ingericht. De expertise van het Stadsarchief Amsterdam wordt benut voor (de techniek van) het archiveren van social media.

4.3 Het erfgoed van Breda beheren

Het beheer van de Collectie Breda vraagt om een gezamenlijke aanpak. Het beoogde gezamenlijke stadsdepot maakt een zorgvuldig beheer van de roerende collecties mogelijk. Daarnaast kan het stadsdepot dienstdoen als kenniscentrum voor kleinere erfgoedbeheerders.

De gemeente heeft als eigenaar van monumentale panden een voorbeeldfunctie. Goed beheer van het onroerend erfgoed betekent bijvoorbeeld dat de gemeente als eigenaar van monumentale panden zorgvuldig omgaat met deze panden, de interieurs en het daar aanwezige roerende erfgoed. De wijze van beheer is veelal vastgelegd in wetgeving (o.a. Archiefwet en Erfgoedwet).

Indien derden niet langer zorg kunnen dragen voor hun verzameling, nemen de gemeente Breda en Stedelijk Museum Breda de beheertaak in overweging, waarbij de focus ligt op de Collectie Breda.

Een deel van de archeologische verzameling dat wordt beheerd door de gemeente Breda.

'Good Housekeeping'

Veel monumenten hebben een kwetsbaar, monumentaal interieur. Het gebruik van dergelijke panden vraagt om een zorgvuldige omgang door zowel de gebruiker als de beheerder. In het Verenigd Koninkrijk wordt dit ook wel 'Good Housekeeping' genoemd. Omdat het beheer en de omgang van elk monument anders is, biedt een pilot om te toetsen of 'Good Housekeeping' kan worden ingevoerd uitkomst. We ontwikkelen een pilot met de Grote Kerk en het stadhuis.

'First Aid to Cultural Heritage'

In de zomer van 2018 was Breda gaststad voor de internationale cursus First Aid to Cultural Heritage. Zowel het stadhuis als de Klokkenberg fungeerden daarbij als leslocaties. De cursus heeft tot bewustwording geleid. Enerzijds van de noodzaak om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op een calamiteit. Anderzijds hoe om te gaan met erfgoed na een calamiteit. Met deze opgedane kennis houden we onze eigen calamiteitsplannen voor erfgoed opnieuw tegen het licht.

BREDA

BRINGS IT TOGETHER

Voor de cursus 'First Aid to Cultural Heritage' zijn Breda brengt het samen kruizen ontworpen.

4.4 Het erfgoed van Breda beschermen

Met de overgang naar de Omgevingswet waken we voor de juiste borging van ons erfgoed in de fysieke leefomgeving. In het kader van de grote ruimtelijke opgaven (systeemtransitie als gevolg van de duurzaamheidsopgave en de woonopgave) onderzoeken we hoe we hieraan kunnen bijdragen en het erfgoed voldoende kunnen beschermen.

De gemeente Breda is een pilotgemeente voor de Omgevingswet. Zo wordt er onder andere gewerkt aan het Omgevingsplan Zuid-West. Veranderende regelgeving voor erfgoed wordt hier nu al getest. Binnen het plangebied worden gemeentelijke monumenten planologisch beschermd.

Ook de juridische borging van de erfgoedwaarden in de fysieke leefomgeving (te zien op de BBE-kaarten) wordt in het kader van de Omgevingswet in een pilot gerealiseerd. Met een parapluplan voor erfgoed wordt de kaartlaag erfgoed (bestaande uit een groot aantal thematische kaartlagen) op grond van de actualiteit per laag herzien. Kaartlagen die over het gehele grondgebied van Breda liggen, worden gerealiseerd. Zie bijlage 6 en 7.

De instandhoudingsverplichting uit de Erfgoedwet wordt ook in Breda ingevoerd voor gemeentelijke monumenten. Samen met heemkundekringen doen we een jaarlijkse schouw van de bouwkundige staat van de rijks- en gemeentelijke monumenten.

De Erfgoedwet benoemt cultuuroederen. Deze zijn beschermd vanwege het nationale belang. We onderzoeken of we in Breda een gemeentelijke lijst van cultuuroederen kunnen opstellen. Dat is naar analogie met de nationale cultuuroederen, een lijst van roerend cultureel erfgoed in Breda, dat niet zonder vergunning buiten Breda mag raken door bijvoorbeeld handel. Dit omdat het onlosmakelijk met de geschiedenis van de stad is verbonden. Een voorbeeld hiervan zijn de roerende interieurs in historische panden.

KWATTA
BREDA

5 Ons erfgoed... altijd in ontwikkeling!

5.1 Inleiding

De dynamiek van maatschappelijke ontwikkelingen of de fysieke leefomgeving kunnen leiden tot mooie resultaten voor erfgoed. De keerzijde is dat ontwikkelingen in conflict kunnen komen met het behoud, beheer en/of de bescherming van ons erfgoed. Dit vraagt om flexibiliteit bij de integrale afweging van belangen.

Haagse Beemden

Een mooi voorbeeld van een integrale afweging dateert uit de jaren '70 van de twintigste eeuw in de Haagse Beemden. Voor het eerst in de geschiedenis van de ruimtelijke ordening in Nederland werd in een stedenbouwkundig plan nadrukkelijk rekening gehouden met het landschap. De Haagse Beemden werd opgenomen in de Canon van de Ruimtelijke Ordening. Een lijst met 35 plaatsen en stedenbouwkundige plannen die een onuitwisbare indruk hebben nagelaten op het aanzien van Nederland. Breda was en is daarmee koploper.

Breda wil deze positie als koploper op het gebied van het integreren van erfgoed in de ruimtelijke ontwikkeling behouden. In de vorige nota, Erfgoed in Context, is daarom succesvol ingezet op erfgoed als onderlegger voor ruimtelijke (her)ontwikkeling.

De focus ligt op onroerend, materieel erfgoed in het fysieke domein, bestaand uit archeologie, historische geografie en gebouwd erfgoed.

Om het karakter van Breda te versterken blijven we daarom inzetten op de historische eigenheid van wijken, dorpen en het buitengebied. Onderdeel hiervan is het sturen op de stad in een groen park met het historische landschap en het cultuurhistorisch groen als onderlegger. Het terugbrengen van historisch groen, blauw en rood, zoals bijvoorbeeld met de aanleg van de Nieuwe Mark, draagt niet alleen bij aan klimaatadaptatie maar ook aan het versterken van het (historisch) karakter van Breda. Breda heeft een prachtig buitengebied met een divers landschap op de overgang van de hogere zandgronden naar de lage kleigronden. Vijf beekdalen, vele landgoederen, agrarisch erfgoed en bossen geven Breda nu al een groen karakter. De Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 2 laat zien dat deze gebieden een hoge erfgoedwaarde hebben. Hier moeten we goed voor zorgen.

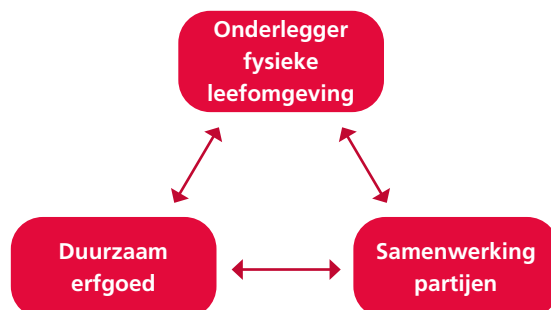
Het versterken van het karakter van Breda is ook mogelijk door de realisatie van nieuwe identiteitsdragers. Nieuwe identiteitsdragers moeten de kwaliteit hebben om een monument van de toekomst te worden.

Chassétheater

Een voorbeeld van een nieuwe identiteitsdrager is het Chassétheater. Na bijna een kwart eeuw is het gebouw uitgegroeid tot een onmisbaar icoon van Breda.

Focuspunten

- Erfgoed wordt als onderlegger benut voor de (her)ontwikkeling van de fysieke leefomgeving.
- Partijen worden actief betrokken bij planontwikkeling.
- Beleid in relatie tot duurzaam erfgoed wordt (verder) uitgerold.

5.2 Erfgoed als onderlegger voor de (her)ontwikkeling van de fysieke leefomgeving

Door erfgoed als onderlegger voor ruimtelijke ontwikkelingen te blijven gebruiken, borduren we voort op het beleid uit de vorige nota Erfgoed in Context. Met de invoering van de Omgevingswet en de Omgevingsvisie wijzigen de kaders. De erfgoedkaarten vormen nu letterlijk de onderlegger voor het handelen van de gemeente. Archeologie, historische geografie en gebouwd erfgoed vormen hierbij een belangrijk uitgangspunt voor ontwikkelingen.

Met een paraplubestemmingsplan gaan we regels koppelen aan de erfgoedkaarten. Dit maakt de rol van erfgoed bij specifieke (her)ontwikkelingen duidelijk.

Daarnaast biedt de nieuwe welstandsnota kaders voor de advisering bij erfgoed. Bestaande identiteitsdragers worden gekoesterd en versterkt, maar er wordt ook ruimte geboden voor nieuwe identiteitsdragers als monumenten van de toekomst. Verder gaan we zorgvuldig om met de buitenruimte. Historische elementen worden beschermd en noodzakelijke nutsvoorzieningen, zoals bijvoorbeeld camera's, wifi-antennes, brievenbussen en vuilcontainers, worden met respect voor erfgoedwaarden gerealiseerd.

Bij gebouwen met cultuurhistorische waarde wordt aan het begin van de planontwikkeling bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd dat voldoet aan de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek. We voeren dit onderzoek niet zelf uit om de rol van onderzoeker en toetser gescheiden te houden. Om diezelfde reden accepteren we geen onderzoeken die zijn uitgevoerd door de ontwikkelende partij of een reeds verbonden adviseur. Na een akkoord op de rapportage door de gemeente mag een onafhankelijk onderzoeker zich wel verbinden aan de verdere planontwikkeling. Resultaten van archeologisch onderzoek dragen bij aan de planontwikkeling. Het is dan van belang dat dergelijke onderzoeken in een zo vroeg mogelijk stadium plaatsvinden. Kosten voor planaanpassing kunnen hiermee worden voorkomen en de doorlooptijd zal afnemen. De beslissing of archeologisch onderzoek nodig is in de fysieke leefomgeving en de keuze hoe dergelijk onderzoek uitgevoerd dient te worden, baseren we enkel op de Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed en andere archeologisch relevante informatie.

Stad in het groen

De natuur zal zich het snelst ontwikkelen wanneer we aansluiten bij de karakteristieken van het historische landschap van Breda. Het biedt bovendien kansen voor een meer natuurlijke leefomgeving voor inheemse fauna. In het buitengebied ligt nog een grote opgave, ook de landbouw zal moeten transformeren.

Erfbeplanting is een belangrijk onderdeel van een boerenerf.

De Landschapsinvesteringsregeling wordt ingezet bij erfgoed dossiers om het cultuurhistorisch karakter te versterken. De verplichte afdracht bij private winst, wanneer ruimte wordt geboden voor een ontwikkeling, zetten we in om het erfgoed sterker te beleven. Een voorbeeld hiervan is nieuwe beplanting rondom het erf van een boerderij die gesplitst mag worden in twee woningen.

We maken nieuwe stappen met het herstel van ecosystemen (bijvoorbeeld het meanderen van de beken of een nieuw bos). De onderlegger voor deze stappen is het historisch landschap. Daarnaast dragen we bij aan de noodzakelijke transitie van landbouw door te investeren in de kennis van historisch gebied, eigen gewassen en productiemethoden.

5.3 Partijen worden actief betrokken bij planontwikkeling

Om erfgoed zorgvuldig te ontwikkelen is maatwerk nodig. Ontwikkeling vindt daarom plaats in dialoog met de betrokken partijen. Bij voorkeur zo vroeg mogelijk in het proces. We kijken aan de voorkant wat er wél mogelijk is. Op deze manier lopen processen soepeler en sneller. In dialoog proberen we helder te krijgen hoe we in Breda willen omgaan met ethische kwesties omtrent erfgoed. We zoeken slimme oplossingen voor bijvoorbeeld noodzakelijke nutsvoorzieningen of duurzaamheidsvraagstukken. We geven waar mogelijk prioriteit aan herbestemming van leegstaand erfgoed om gezamenlijke doelen te behalen op het gebied leegstand, duurzaamheid, woningnood en erfgoedbehoud. Dit doen we voor het erfgoed op de Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed. We zorgen voor meer intensieve betrokkenheid van de omgeving en de erfgoedorganisaties. Deze betrokkenheid vullen we samen met de initiatiefnemer in.

Een andere methode om te versnellen in de geest van de Omgevingswet is het niet zonder meer aanwijzen tot monument. Op basis van vertrouwen worden zo procedures versneld. Aanwijzing kan eventueel plaatsvinden na ontwikkeling of bij gebrek aan vertrouwen. Om vastgelopen erfgoedontwikkelingen vlot te kunnen trekken bestaat de mogelijkheid om deze (mede) te financieren.

De gemeente Breda organiseert bijeenkomsten om met het veld de koers voor de Omgevingswet te bepalen.

Het verstrekken van een hypothecaire lening door de gemeente Breda voor herbestemming blijkt een goede methode om complexe projecten in beweging te krijgen. We werken samen met het Nationaal Restauratiefonds voor de uitvoering hiervan (zie bijlage 11). We zoeken aansluiting bij de investeringsagenda van de provincie Noord-Brabant (Grote Erfgoedcomplexen) en het Nationaal Restauratiefonds (diverse producten).

5.4 Beleid in relatie tot duurzaam erfgoed wordt (verder)uitgerold

Duurzaamheid is een van de belangrijkste opgaven van de eenentwintigste eeuw en heeft ook impact op erfgoed. Vanuit de UNESCO-gedachte dat zowel cultuur en natuur behouden moeten blijven voor toekomstige generaties, zoeken we de balans tussen duurzaamheid en monumentenzorg. Een van de uitgangspunten hierbij is dat erfgoed per definitie duurzaam is, omdat het als gevolg van waardering immers al tijden wordt hergebruikt.

Klushuizen in Liniekwartier

Een goed voorbeeld van een doorontwikkeling en daarmee het hergebruik van materialen vormen de klushuizen in het Liniekwartier. Vanwege de cultuurhistorische waarden in deze wijk zijn bestaande woningen getransformeerd in plaats van gesloopt. Niet alleen zijn hiermee erfgoed en milieu geholpen, maar ook de woningmarkt.

We maken gebruik van de historische kennis van het duurzaam omgaan met grondstoffen en energie. Soms biedt de wijze waarop onze voorouders omgingen met schaarste oplossingen voor de huidige duurzaamheidsopgave.

Duurzaamheid speelt eveneens een belangrijke rol bij ruimtelijke (her)ontwikkelingen. Door zowel de woonopgave als de duurzaamheidsopgave zal het erfgoed in de fysieke leefomgeving onder druk komen te staan. De ontwikkelingen bieden tegelijk ook kansen voor behoud en ontwikkeling van ons erfgoed. Denk aan herbestemming, waarbij nieuwe functies worden toegekend aan leegstaand erfgoed. De toepassing van duurzaamheidseisen op bestaand erfgoed dient zorgvuldig te gebeuren om schade te voorkomen.

Maatwerk

Verkeerde isolatiemethoden kunnen leiden tot een slecht binnenklimaat en zo traditionele bouwmaterialen aantasten. Het plaatsen van zonnepanelen kan het visuele aspect van een monumentaal pand verstoren. Kortom: maatwerk is een vereiste.

Omdat de duurzame ontwikkeling van erfgoed maatwerk is, wordt gewerkt volgens het landelijke DuMo-model. Een te directe en ondeskundige toepassing van duurzaamheidseisen kan immers grote schade aan erfgoed veroorzaken. Bij dit model speelt ook de 'aanraakbaarheid' van een monument een belangrijke rol. Zo is de Grote Kerk vanwege de cultuurhistorische waarde nauwelijks te verduurzamen en moeten er niet-gebouw gebonden maatregelen worden genomen om te verevenen.

In het kader van klimaatadaptatie maken we een kaart waarop staat welke gevels en daken van monumenten en objecten met een hoge cultuurhistorische waarden geschikt zijn voor het realiseren van groene gevels of daken en/of de plaatsing van zonnepanelen

Historisch water en historisch groen leveren hun bijdrage aan het voorkomen van hittestress. Het terugbrengen van water en groen met erfgoed als onderlegger biedt eveneens kansen. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van de Nieuwe Mark of het realiseren fontein en parken in de stad.

Door verandering in ons klimaat is het nodig om de openbare ruimte meer klimaat adaptief te maken. Historisch kaartmateriaal geeft inzicht op welke plekken dergelijke maatregelen het meest effectief kunnen zijn.

Bijlagen

1. Erfgoed en beleid
2. Aansluiting visie bij de SDG's
3. Rapport Collectie Breda
4. Verlicht erfgoed
5. Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 1, Archeologie, inclusief motivatie aanpassingen
6. Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 2
7. Erfgoedmeetlat, werking en schema
8. Basisregels voor archeologie in het bestemmingplan en Omgevingsplan
9. Basisregels voor bovengronds erfgoed in het bestemmingsplan en Omgevingsplan
10. Kaders hypothecaire lening

1. Erfgoed en beleid

Met de uitvoering Erfgoed in Context is gekomen tot een meer integraal erfgoedbeleid. Enerzijds door een betere samenwerking tussen de disciplines archeologie, historische geografie en gebouwd erfgoed. Anderzijds door het maken van een betere koppeling met de andere disciplines binnen de ruimtelijke ontwikkeling. We richten ons nu op een verdere verbreding van het werkveld erfgoed en een verdere koppeling met de andere beleids-terreinen. Uit Europees onderzoek is gebleken dat erfgoed binnen diverse beleidsterreinen een grote waarde vertegenwoordigt die niet altijd even zichtbaar is. In Breda wordt de impact van erfgoed binnen andere domeinen op dit moment onderzocht. De definitieve uitkomsten van dit onderzoek zullen medio/eind 2018 beschikbaar zijn. In deze bijlagen worden de meest relevante onderdelen van het huidige beleid op de verschillende bestuursniveaus behandeld. Daarbij zoomen we in op de rol van Breda. De impactmeting Erfgoed is hierbij in beschouwing genomen.

Internationaal beleid

Het Verdrag van Granada van 1985 is een aanvulling op en uitwerking van de Europese Culturele Conventie en van de Werelderfgoed Conventie van UNESCO. Het geeft een bredere definitie van erfgoed, dat nu ook van toepassing is op bijvoorbeeld industrieel erfgoed, cultuurlandschappen, ensembles en roerend erfgoed. Het verdrag bevat bepalingen aangaande inventarisatie, documentatie, bescherming en restauratie. De ruimtelijke ordening doet hier zijn intrede als middel tot instandhouding. Daarnaast wordt het erfgoed ook als economische factor beschouwd. Door Nederland geratificeerd in 1994.

Het Verdrag van Valetta van 1992 beoogt behoud en bescherming van het (archeologisch) erfgoed als bron van Europa's collectieve geheugen en zet daarbij de ruimtelijke ordening in als beheersinstrument. De definitie die hierbij gebruikt wordt is veel ruimer dan enkel archeologie. De Nederlandse wetgeving is aangepast op het Verdrag van Valetta, waarbij de focus geheel op archeologie ligt. Door Nederland geratificeerd in 2007.

Het Europese Landschapsverdrag (Florence 2000) streeft naar bescherming van het natuurlijke, rurale en urbane landschap vanwege zijn identiteitbepalende betekenis. Het omvat zowel land als water. Door Nederland geratificeerd in 2005.

Het Verdrag van Faro van 2005 plaatst het erfgoed in een maatschappelijk context en als onderdeel van een ontwikkelings- of transformatieproces. Het verdrag is door Nederland (nog) niet geratificeerd, noch getekend. Najaar 2018 komen diverse berichten in de pers dat Nederland dit verdrag wil gaan ratificeren.

In 2015 werden de resultaten van een Europees onderzoek naar de economische, sociale, culturele en milieutechnische aspecten van cultureel erfgoed gepresenteerd. In dit onderzoek, met de naam Cultural Heritage Counts for Europe, is de waarde van erfgoed als strategische bron voor een duurzaam Europa onderzocht. Het onderzoek bevestigt nogmaals dat erfgoed winstgevend is op sociaal maar ook op economisch vlak. Er is dus op korte maar vooral ook op langere termijn winst te behalen door erfgoed waar mogelijk in andere beleidsvelden te benutten. De uitkomsten van dit onderzoek zullen daarom de komende jaren worden gebruikt bij de uitwerking van het beleid.

In 2015 legt de VN 17 nieuwe doelstellingen vast voor een duurzame ontwikkeling van de wereld tot 2030. Het zijn zeventien 'Sustainable Development Goals', of Duurzame Ontwikkelingsdoelen, om de wereld tot 'een betere plek te maken in 2030', schrijven de Verenigde Naties in hun voorstel voor een nieuwe mondiale agenda. Het eerste en belangrijkste doel is het beëindigen van extreme armoede, volgens de VN 'de grootste uitdaging van deze tijd'. Verder zijn er doelen over gezondheid, onderwijs en schoon drinkwater, maar ook doelen over duurzame energie, minder ongelijkheid en het aanpakken van klimaatverandering.

In bijlage 3 wordt verantwoord op welke wijze deze visie aansluit bij de Sustainable Development Goals.

Nationaal beleid

- In 2009 is de Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo) van start gegaan. De beleidsbrief geeft richting aan de landelijke stelselherziening.
- In 2012 ratificeert Nederland het Unescoverdrag ter bescherming van immaterieel erfgoed. Gemeenten hebben daarmee ook een verantwoordelijkheid gekregen in de inventarisatie, ontsluiting en bescherming van immaterieel erfgoed.
- Per 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden. De Erfgoedwet is een integrale wet die betrekking heeft op museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en in het water.
- In 2018 is de beleidsbrief Erfgoed Telt van de minister OC&W uitgekomen. Deze beleidsbrief volgt Modernisering Monumentenzorg op. Erfgoed Telt gaat in op de energietransitie, de komst van de Omgevingswet en een grotere betrokkenheid van mensen bij erfgoed.
- De Minister van OCW heeft zomer 2018 aangegeven de Archiefwet te willen aanpassen. De achtergrond hiervan ligt in de digitalisering en de daarbij behorende eisen voor het archiveren van digitale bestanden.
- Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft een model ontwikkeld om het culturele leven in beeld te brengen. Dit model bestaat eruit tien culturele domeinen (waaronder erfgoed) te bezien vanuit het perspectief van veertien kernthema's. In 2018 is het eerste rapport op basis van dit model uitgebracht; Het Culturele Leven.
- Naar verwachting treedt in 2021 de Omgevingswet in werking. De overheid wil de regels voor ruimtelijke ontwikkeling vereenvoudigen en samenvoegen. In de Omgevingswet staat de gebruiker centraal wat betreft ontwikkeling en beheer. Belangen worden aan de voorzijde integraal afgewogen. Omdat er voor erfgoed geen sprake is van een omgevingswaarde (een minimumnorm, zoals bijvoorbeeld bij geluid) is goed inzicht in de cultuurhistorische waarden door middel van onderzoek van groot belang. Samen met de Erfgoed wet maakt de Omgevingswet een integrale bescherming van het erfgoed mogelijk is.

Provinciaal beleid

- De provincie Noord-Brabant heeft recent een beleidskader erfgoed voor de periode 2016 tot en met 2020 vastgesteld met als titel: De (verbeeldings)kracht van erfgoed. Daarbij kiest de provincie voor de volgende verhaallijnen: Bevochten Brabant, Religieus Brabant, Innovatief Brabant en Bestuurlijk Brabant. De gemeente participeert in deze verhaallijnen.
- Daarnaast weegt de provincie in hoeverre erfgoed verbindingskracht heeft en gemeenschappen mobiliseert en activeert. Als dit andere provinciale opgaven (zoals ruimtelijke ontwikkelingen of sociale veerkracht) kan ondersteunen, of versterken, tekent dat het belang voor de Brabantse samenleving. Breda onderschrijft dit en doet door middel van de impactmeting erfgoed onderzoek naar de mogelijkheden hiervoor

Regionaal beleid

- Sinds 2007 werken vanuit de Regio West-Brabant regioarcheologen voor de samenwerkende gemeenten. De gemeente Breda heeft eigen archeologen. Tussen beide archeologische diensten vindt regelmatig afstemming plaats in het kader van regionale samenwerking. Ook op andere erfgoedthema's participeert de gemeente Breda in dit samenwerkingsverband.
- De provincie Noord-Brabant heeft in 2018 een concept Omgevingsvisie opgesteld. Erfgoed is nadrukkelijk onderdeel van deze concept Omgevingsvisie.

Lokaal beleid

- De Structuurvisie Breda 2030 biedt duidelijkheid aan burgers en bedrijven over hoe de gemeente Breda omgaat met uitdagingen die op ons afkomen. Wat betreft erfgoed gaat het dan vooral om het behoud en de versterking van de (historische) kwaliteit van de stad, de dorpen en het buitengebied. Erfgoed is daarbij een belangrijk onderdeel van de verscheidenheid Breda. Het Bredaas Mozaïek. De diversiteit van de verschillende gebieden die Breda aantrekkelijk maakt is veelal historisch gegroeid. Met dit mozaïek moeten we zorgvuldig omgaan. De eigenheid van de verschillende gebieden moet de basis zijn voor ontwikkelingen.
- De Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 1 Archeologie is vastgesteld met de erfgoedvisie Erfgoed in Context. Naar aanleiding van de uitgevoerde archeologische onderzoeken wordt een herziene versie met deze notitie vastgesteld.
- De Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 2 wordt met deze notitie vastgesteld. Hierin is nauwkeurig vastgelegd hoe we met het bovengrondse erfgoed om moeten gaan. Op verschillende schaalniveaus is er een waardering gegeven aan al het erfgoed in Breda. Waarbij het erfgoed is ingedeeld in periodes en thema's. Van wijk tot pand, van waterloop tot wegstructuur en van bomenlaan tot park is er gekeken naar alle fysieke elementen die Breda tot Breda maken. Deze beleidsadvieskaart biedt een handvat voor de integrale inpassing van erfgoed in ruimtelijke ontwikkelingen, in lijn met de Omgevingswet.
- In 2016 is het Verhaal van Breda gepresenteerd. Het Verhaal van Breda vormt het fundament voor citymarketingambities. Waar het erfgoedbeleid voorheen vooral inzette op de unieke band tussen Breda en de Nassaus, willen we dit nu verbreden. Er zijn namelijk veel meer verhaallijnen. De thema's waar historisch Breda zich op zal profileren zijn: Breda Nassaustad, Breda kruispunt van religies, Breda militaire stad, Breda innovatieve stad en Breda en Van Gogh.
- In 2017 is de Uitgangspuntennotitie Erfgoed door het college vastgesteld. Deze uitgangspuntennotitie heeft de volgende opzet:
  - Erfgoed wordt gekoesterd en vormt de drager voor de identiteit en daarmee de basis voor ruimtelijke (her)ontwikkeling van Breda.
  - Erfgoed is grondstof voor het Verhaal van Breda, hiermee draagt erfgoed bij aan onze citymarketing.
  - Erfgoed wordt vermarkt door het zichtbaar en beleefbaar te maken.
  - Erfgoedkennis wordt geborgd en doorontwikkeld samen met de stad.
  - In 2018 is in samenhang met de Integrale visie op de (erfgoed)Collectie Breda door het Stedelijk Museum Breda een collectiebeleidsplan opgesteld. Een groot deel van de verzamelingen waar het collectiebeleidsplan betrekking op heeft zijn beheer bij de gemeente Breda. Daarom heeft het college bespreeknotitie Toekomst Museaal Collectiebeheer opgesteld, om de rol van de gemeente Breda te duiden.

2. Aansluiting visie bij de SDG's

Algemeen

target 4

De inspanningen verhogen om het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld te beschermen en veilig te stellen.

Erfgoed en Beleving

De Collectie Breda is het historische Verhaal van Breda

Citymarketing maakt actief gebruik van de Collectie Breda

De Collectie Breda kan door iedereen beleefd worden

Kennis(deling) en educatie

Het vergroten van de erfgoedkennis, met name van de Collectie Breda

Het actief voeren van ethische discussies rond erfgoed vanuit meerdere perspectieven

Het inzetten op kennisdeling door middel van erfgoededucatie

Het faciliteren en realiseren van een optimale collectie-ontsluiting

Behoud, bescherming en beheer

Het erfgoed van Breda behouden

Het erfgoed van Breda beschermen

Het erfgoed van Breda beheren

Erfgoed en ruimtelijke (her)ontwikkeling

Het karakter van Breda versterken met erfgoed als onderlegger

Erfgoed als onderlegger benutten voor de (her)ontwikkeling van de fysieke leefomgeving

Partijen actief betrekken bij planontwikkeling

Uitrollen beleid in relatie tot duurzaam erfgoed

3. Rapport Collectie Breda

Integrale visie op de (erfgoed)Collectie Breda

Juli 2018

Frank Bergevoet, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De verschillende erfgoedpartners binnen de gemeente Breda hebben behoefte een overkoepelende/integrale visie op het erfgoed van de stad. De gemeentelijke erfgoedpartners zijn: SMB, SAB, Monumentenzorg, Archeologie en de afdeling Cultuur van de gemeente.

Historische biografie

De integrale visie is nodig om voor het behoud, de instandhouding de toegankelijkheid en de presentatie keuzes te kunnen maken die het erfgoed bestendigen, verrijken en ontwikkelen. Ook kan de visie een richtsnoer vormen voor alle erfgoedpartijen binnen de gemeente Breda (gemeentelijk en privaat) voor collectievorming (verwerving en vervreemding). De historische biografie van de stad wordt zo versterkt, krijgt richting en krijgt samenhang.

De gemeentelijke erfgoedpartners kiezen ervoor om de integrale visie te ontwikkelen aan de hand van zorgvuldig gekozen verhaallijnen/verdichtingspunten. Deze verhaallijnen/verdichtingspunten vormen de historische biografie van de stad. De roerende collecties, gebouwde monumenten en landschappelijke elementen vormen de materiële weerslag van de verhaallijnen/verdichtingspunten. Het omgekeerd geldt ook; uit de collecties, de monumenten en het landschap ontspringen de verhaallijnen/historische verdichtingspunten van de stad.

Definitie

Alle openbaar toegankelijke erfgoedcollecties (roerend en onroerend) die bijdragen aan de prioritaire verhaallijnen/historische verdichtingspunten van de stad, en die op een professionele/c.q. bestendige wijze worden beheerd, worden aangeduid met het begrip: 'Collectie Breda'. De gemeente ontwikkelt hiervoor erfgoedbeleid.

Verhaallijnen, verdichtingspunten en stedelijke canon

In de Erfgoednotitie 'Grondstof voor de toekomst', 2017-2021 kiest de gemeente voor de volgende verhaallijnen:

- Breda Nassaustad
- Breda kruispunt van religies
- Breda militaire stad
- Breda innovatieve stad
- Breda en Van Gogh

Deze sluiten aan bij de vigerende provinciale verhaallijnen op het gebied van erfgoed:

- Bevochten Brabant
- Religieus Brabant
- Innovatief Brabant
- Bestuurlijk Brabant

Recent (december 2017) heeft Stedelijk Museum Breda in zijn collectieplan voor de volgende verdichtingspunten gekozen:

- De renaissance stad
- De vestingstad
- De religieuze stad
- De industriestad
- De nieuwe stad
- De beeldende stad
- De bestuurlijke stad

Uit een notitie voor de stedelijke canon (Patrick Bakker, 2013) komen de volgende relevante historische vensters naar voren:

- De tijd van steden en staten
- De tijd van ontdekkers en hervormers
- De tijd van regenten en vorsten
- De tijd van pruiken en revoluties
- De tijd van burgers en stoommachines
- De tijd van de wereldoorlogen
- De tijd van televisie en computer

Synthese

De bovengenoemde verhaallijnen, verdichtingspunten en vensters hebben in overleg met de gemeentelijke erfgoedpartners geleid tot de volgende synthese:

• Pre-stedelijke geschiedenis	9000 v. Chr - 1200
• De renaissance stad / Breda Nassau stad	1400 - 1700
• De vestingstad /Breda militaire stad	1200 - heden

- Breda kruispunt van religies 1300 – 1950
- De industriestad/ Breda innovatieve stad 1850 – 1970
- De nieuwe stad/ Wederopbouw en naoorlogse stedelijke ontwikkeling 1945 – heden
- De beeldende stad 1850 – heden
- De bestuurlijke stad 1200 – heden

Even is overwogen om aan deze lijst 'De contemporaine stad' toe te voegen. Omdat de erfgoedcomponent van actuele ontwikkelingen op dit moment nog onvoldoende duidelijk is, is dit verdichtingspunt echter komen te vervallen.

De gesynthetiseerde verdichtingspunten gaven een eerste houvast bij het inventariseren van de Collectie Breda. Dit leidde tot een breed overzicht van objecten en collecties binnen de verschillende erfgoed domeinen. Binnen het gemeentelijk erfgoedoverleg werd al snel gevoeld dat dit brede, encyclopedische overzicht weliswaar een interessante exercitie opleverde, maar dat het te weinig leidde tot een aanscherping van het profiel van de Collectie Breda. Ook kwam de vraag op in hoeverre private erfgoedorganisaties bijdragen aan de Collectie Breda.

Dit inzicht resulteerde enerzijds in het besluit om verder onderzoek te doen naar de unieke verhalen van de stad Breda: welke verhalen, historische gebeurtenissen en ontwikkeling zijn zó uniek dat ze nergens anders in Nederland voorkomen?

Anderzijds werd besloten om de vraag te beantwoorden in hoeverre private erfgoedorganisaties belangrijk erfgoed beheren dat gerekend kan worden tot de Collectie Breda.

Unieke verhalen van Breda/ de canon van Breda

De unieke verhalen van Breda zijn na consultatie van de gemeentelijke erfgoedpartijen uitgewerkt in bijgevoegd schema:

Verdichtingspunt, verhaallijn	Unieke verhalen, historische gebeurtenissen en ontwikkelingen van Breda
Pre-stedelijke geschiedenis 9000 v Chr - 1200	<ul style="list-style-type: none"> • 5 beekdalen (Bijloop, de Aa/Weerij, de Mark, de Chaamsche Beek en de Bavelse Leij) • Ligging op knooppunt van Holland, Brabant, Gelre en Vlaanderen
De renaissance stad 1400 – 1700 Breda, Nassaustad	<ul style="list-style-type: none"> • Heren van Breda: Familie Polanen – vroege Nassaus, kasteel, hofhouding, buitenplaatsen en landgoederen • Vrede van Breda 1667
De Vestingstad 1200 – .... Breda, militaire stad	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling vesting • Breda bij de Unie van Utrecht 1579 • 80-jarige oorlog: Breda wisselt enkele keren van Staats naar Spaanse zijde: Pacificatie van Gent, Furie van Haultepenne, list met het turfschip,

	beleg door Spinola, ontzetting door Frederik Hendrik <ul style="list-style-type: none"> • Franse bezetting in 1793 en 1795 en eerste vrije verkiezingen voor de gemeenteraad in Nederland • Kazernes en KMA • Opvang Belgische vluchtelingen 1914 • Vlucht uit Breda 1940 • Bevrijding Breda door Poolse divisie
Breda kruispunt van religies 1300 -1950	<ul style="list-style-type: none"> • Geschiedenis van Grote Kerk, Begijnhof, Bisdom Breda • Het Sacrament van Niervaert
De industriestad 1850 -1970 Breda, innovatieve stad	<ul style="list-style-type: none"> • Suiker en fruitverwerkende industrie: Suikerunie, Hero, Lonka, Faam, Kwatta, • Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers • Poolse gemeenschap
De Nieuwe Stad 1945 - ...? Wederopbouw en naoorlogse stedelijke ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Inpassing 'groen' in de stad • De drie van Breda • Stadsuitbreiding, Haagse Beemden als (1e) bloemkoolwijk • Stadsautowegen
De Beeldende stad 1850 - heden	<ul style="list-style-type: none"> • Alberts Frères: een van de eerste filmproductie-bedrijven van Nederland • Bredasche Kunstkring • Academie St Joost
De Bestuurlijke stad 1200 – heden	

Inventarisatie van erfgoedorganisaties

Zoals hierboven betoogd, vinden verhaallijnen en verdichtingspunten hun materiële weerslag in objecten, archieven en monumenten. In Breda worden de objecten uit de Collectie Breda beheerd door gemeentelijke of voorheen gemeentelijke organisaties als de archeologische dienst en SMB. De archieven worden beheerd door het SAB en de afdeling monumentenzorg is verantwoordelijk voor het monumentenbeleid in de stad. Daarnaast zijn er private erfgoedorganisaties die erfgoed beheren dat mogelijk deel uit maakt van de Collectie Breda. In het gemeentelijke erfgoedoverleg is voorgesteld om in het kader van de visieontwikkeling nader aandacht te besteden aan de verzamelingen van de volgende private organisaties:

- Begijnhof
- Stichting Erfgoed Bierbrouwerij De 3 Hoefijzers
- Johan Hesemans verzameling
- Princenhaags Museum, Princenhage

- Heemkundemuseum De Rijf, Prinsenbeek
  - Heemkundemuseum Paulus van Daesdonck, Ulvenhout
  - Teterings Erfdeel/ Heemschuur en Museum De Stee, Teteringen
-
- Stichting Historische Verzameling KMA
  - Generaal Maczek Museum/Maczek Memorial
  - NAC-museum
  - Blind Walls Gallery

Het Begijnhof heeft zijn archief in beheer ondergebracht bij het SAB. De Stichting Erfgoed Bierbrouwerij De 3 Hoefijzers heeft een belangrijk deel van haar verzameling in bruikleen gegeven aan SMB. Het SAB en SMB dragen hierdoor op een geïnstitutionaliseerde wijze zorg voor dit erfgoed. Het archief van het Begijnhof is vanwege zijn ouderdom en historische continuïteit belangrijk voor de Collectie Breda. De verzameling van het iconische biermerk de 3 Hoefijzers is belangrijk voor de Collectie Breda omdat de bierbrouwerij één van de grootste en belangrijkste van Nederland was en vanwege de verbinding met het nog bestaande, rijksmonumentale kantoorgebouw en brouwhuis van de brouwerij

De Johan Hesemans verzameling is een kleine archeologische reconstructieverzameling rond een voormalige kleiijpoven in de Bredase binnenstad. Het vondstcomplex is goed gedocumenteerd en de kennis erover is ontsloten bij de gemeentelijke archeologische dienst. De verzameling van Johan Hesemans heeft beperkte meerwaarde voor de Collectie Breda. De heemkunde musea in Princenhage, Prinsenbeek, Ulvenhout en Teteringen beheren verzamelingen die sterk gericht zijn op erfgoed van de voormalige dorpsgemeenschappen. De verzamelingen dragen in indirecte vorm bij aan de verhaallijnen binnen de Collectie Breda.

Een aantal objecten binnen de Historische Verzameling KMA vormen een illustratie van het verdichtingspunt 'Vestingstad en Militaire stad'. De KMA is uniek voor Nederland en de materiële weerslag van de geschiedenis van dit instituut en die van het kasteel is belangrijk voor de Collectie Breda.

Datzelfde gaat op voor de verzameling van de organisatie zich inzet voor het toekomstige Maczek Memorial. Ook dit erfgoed is belangrijk voor het verdichtingspunt 'Militaire stad'. Breda was de eerste, grote Nederlandse stad die door de Eerste Poolse Objecten Pantserdivisie van generaal Stanislaw Maczek werd bevrijd. De inkwartiering van de soldaten in het katholieke Breda in de winter van 1944/1945 heeft uiteindelijk geresulteerd in het ontstaan van een Poolse gemeenschap in de stad. Die Poolse gemeenschap heeft in de eerste jaren na WOII kleur gegeven aan de ontwikkeling van de stad en de materiële documenten van die gemeenschap zijn daarom belangrijk voor het verdichtingspunt 'De Nieuwe Stad'.

De verzameling van het NAC-museum, tenslotte, is bescheiden en bestaat voornamelijk uit foto's en werken op papier. Niet te min geeft de collectie een boeiend beeld van de Bredase (arbeiders) gemeenschap, de stedelijke ontwikkeling (waardoor het stadion een aantal keren moest verhuizen), het avondje NAC (dat in de jaren 70 van de 20^e eeuw ontstond) en van stedelijke trots.

De realia in het museum dragen bij aan de invulling van de verdichtingspunten 'Industriestad' en 'De Nieuwe Stad'.

Aan de Blind Wals Gallery kon binnen het tijdsbeslag van de opdracht geen aandacht worden besteed. Het verdient echter aanbeveling om de potentie van de immateriële componenten van dit initiatief alsnog te betrekken bij de integrale visie op de Collectie Breda.

Integraal overzicht (erfgoed)Collectie Breda

Door de unieke verhalen van Breda te combineren met het erfgoed dat door publieke en private partijen in Breda wordt beheerd, ontstaat als vanzelf een schema dat een beeld geeft van de (erfgoed)Collectie Breda (onderverdeeld in de verschillende erfgoed domeinen).

Het overzicht is opgenomen in bijlage 1. Een separate kolom voor immaterieel erfgoed is hieruit weggelaten omdat binnen het bestek van de opdracht onvoldoende tijd kon worden besteed aan onderzoek op dit punt.

Het overzicht vormt een eerste schets van de erfgoedcollectie Breda. In de toekomst kan het overzicht verder worden verfijnd en aangevuld.

Erfgoedcanon Breda

Door binnen de Collectie Breda een keuze te maken uit erfgoedobjecten die het best de unieke verhalen van Breda verbeelden (iconen), ontstaat de Erfgoedcanon van Breda. In onderstaand overzicht is een poging gedaan om tot een dergelijke Erfgoedcanon te visualiseren.

Verdichtingspunt	Unieke verhalen van Breda	Icoon (evt. per erfgoed domein uitwerken?)
Pré-stedelijke geschiedenis	<ul style="list-style-type: none"> • 5 beekdalen (Bijloop, de Aa/Weerij, de Mark, de Chaamsche Beek en de Bavelse Leij) • Ligging op knooppunt van Holland, Brabant, Gelre en Vlaanderen 	 <p>Markdal</p>
De Renaissance stad	<ul style="list-style-type: none"> • Heren van Breda: Familie Polanen – vroege Nassaus, kasteel, hofhouding, buitenplaatsen en landgoederen • Vrede van Breda 1667 	 <p>Kasteel van Breda</p>

		
<p>De Vestingstad/ militaire stad</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling vesting • Breda bij de Unie van Utrecht 1579 • 80-jarige oorlog: Breda wisselt enkele keren van Staats naar Spaanse zijde: Pacificatie van Gent, Furie van Haultepenne, list met het turfschip, beleg door Spinola, ontzetting door Frederik Hendrik • Franse bezetting in 1793 en 1795 en eerste vrije verkiezingen voor de gemeenteraad in Nederland • Kazernes en KMA • Opvang Belgische vluchtelingen 1914 • Vlucht uit Breda 1940 • Bevrijding Breda door Poolse divisie 	<p>Bouwfragmenten van het kasteel</p> <p>Kaarten van de vesting</p> <p>Chassé kazerne</p> <p>Uniform generaal Maczek</p>

<p>Breda kruispunt van religies</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Geschiedenis van Grote Kerk, Begijnhof, Bisdom Breda • Het Sacrament van Niervaert 	 <p>Begijnhof</p> <p>Grote kerk</p> <p>Retabel van het sacrament van Niervaert</p>
<p>De Industriestad</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Suiker en fruitverwerkende industrie: Suikerunie, Hero, Lonka, Faam, Kwatta, • Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers • Poolse gemeenschap 	 <p>Voornl. hoofdkantoor De Drie Hoefijzers</p>

		 <p data-bbox="917 896 1204 952">Reclame Kwatta met Kwatta-soldaatje</p>
<p data-bbox="311 1003 470 1030">De Nieuwe stad</p>	<ul data-bbox="550 1003 861 1209" style="list-style-type: none"> • Inpassing 'groen' in de stad • De drie van Breda • Stadsuitbreiding, Haagse Beemden als (1e) bloemkoolwijk • Stadsautowegen 	 <p data-bbox="917 1377 1053 1411">NAC-Museum</p> <p data-bbox="917 1635 1093 1668">Koepelgevangenis</p>

De Beeldende stad	<ul style="list-style-type: none"> • Alberts Frères: een van de eerste filmproductie-bedrijven van Nederland • Bredasche Kunstkring 	 <p data-bbox="901 761 1236 817">Kunstwerk Niel Steenberghe</p>
Bestuurlijke stad		

CONCEPT

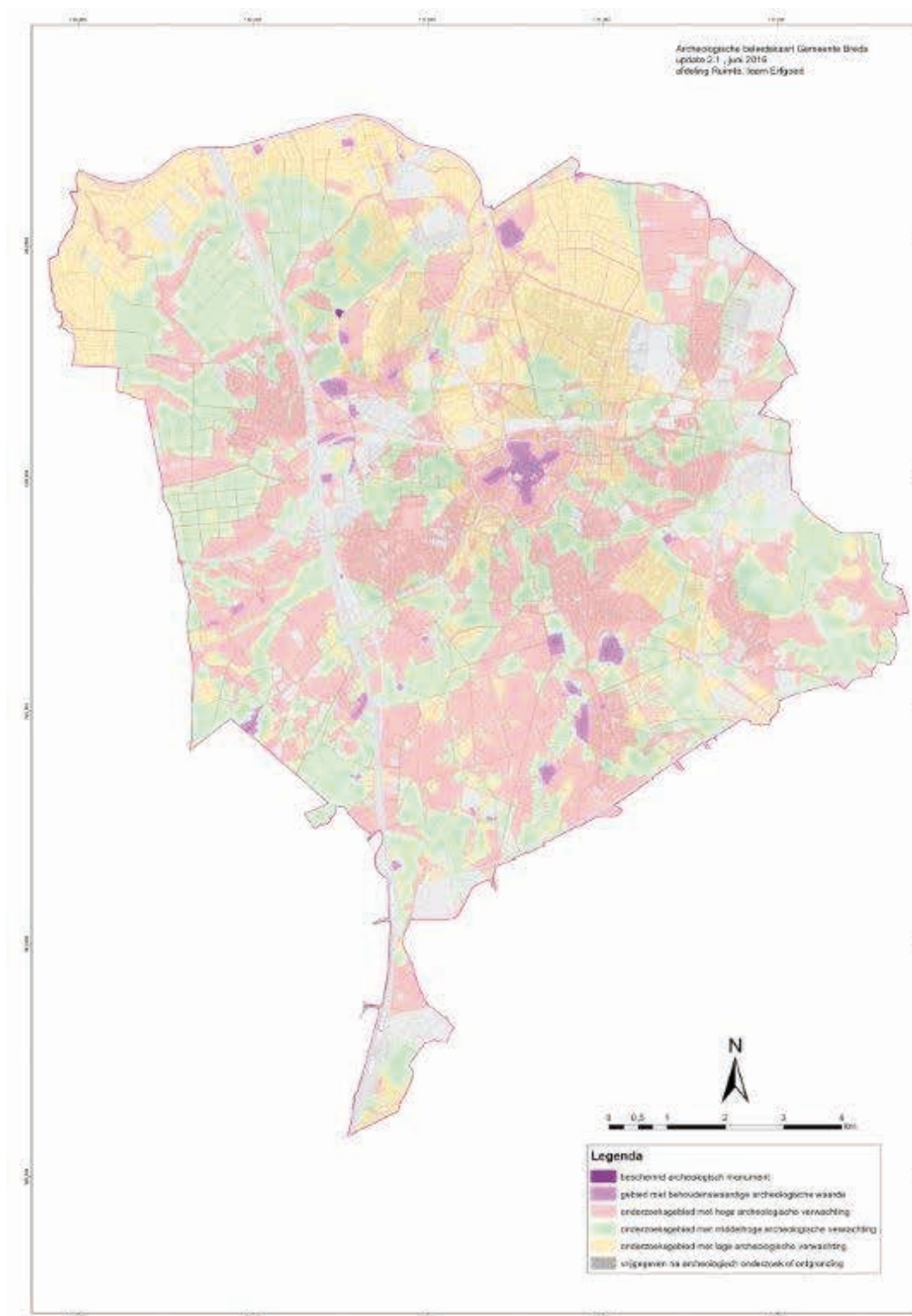
4. Verlicht erfgoed

In de erfgoedvisie Erfgoed in Context is het verlichtingsplan vormgegeven. Om bijzonder erfgoed beter tot zijn recht te laten komen is er in 2009 een masterplan verlichting opgesteld. Bij de herinrichting van de Willemstraat is een begin gemaakt met het versterken van de historische binnenstad, onder andere door het gebruik van slimme verlichting. Het Baronie-monument is, als onderdeel van de loper van het station naar de historische binnenstad, in het licht gezet. Ook de Grote Toren is voorzien van nieuwe verlichting. Inmiddels zijn er middelen vrijgemaakt om de rest van de Grote Kerk, het stadhuis, het voormalige Oude Mannenhuis (Stedelijk Museum Breda), alsmede een aantal bruggen over de singels te verlichten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het masterplan verlichting. Daarnaast wordt met ondernemers onderzocht hoe de verlichting in het historische stadshart kan worden vormgegeven.

Om te voorkomen dat verlichte objecten elkaar gaan overschreeuwen, waardoor het effect te niet gedaan wordt is het noodzakelijk om kaders te stellen aan het verlichten van erfgoedobjecten.

- Uitgangspunt van het masterplan verlichting is het aanlichten van circa twintig belangrijke monumenten in het historische stadshart. Hierbij is uitgegaan van diverse temperaturen wit licht. Met de eigenaren van deze monumenten worden afspraken gemaakt over de uitvoering van het masterplan verlichting
- Er is een duidelijke behoefte van eigenaren/gebruikers om ook andere panden dan de uitgewerkte monumenten uit het masterplan verlichting aan te lichten. In beginsel is de gemeente Breda bereid hierin mee te gaan. Hieraan stellen we wel een voorwaarde. Het aanlichten van het object moet een toevoeging zijn aan de beleving van historisch Breda. Dit bepalen we aan de hand van de volgende criteria:
  - Het object in onderdeel van de Collectie Breda
  - Het object heeft een architectuurstijl die kenmerkend is voor Breda
  - Het object neemt een bijzondere plaats in het stedelijk weefsel in door maat, schaal of locatie.
- Bij het aanlichten van objecten per gebied komen ook objecten die niet aan bovenstaande criteria vermeld staan in aanmerking, om het totaalbeeld van het gebied mogelijk te maken.
- Objecten in en nabij het buitengebied die zorgen voor ongewenste lichthinder voor het buitengebied worden niet aangelicht.
- Het aanbrenge van verlichting is vergunningsplichting voor monumenten, objecten in het beschermde stadsgezicht en panden met een dubbelbestemming waarde Cultuurhistorie. Bij de aanvraag Omgevingsvergunning zal worden getoetst in hoeverre het plan voldoet aan de uitgangspunten van het masterplan verlichting. Dit wordt gerealiseerd door het toevoegen van een nachtbeeldparagraaf aan de welstandsnota.
- Om te kunnen sturen op de beleving van historisch Breda zal worden onderzocht of aangelichte panden kunnen worden gekoppeld aan de openbare verlichting. Hiermee ontstaat een collectief beeld dat gelijk aan gaat en niet de hele nacht voluit zal branden.
- Inmiddels is het toepassen van RGB-ledverlichting gemeengoed. Het toepassen van dergelijke armaturen geeft de mogelijkheid om op bijzondere momenten een object of zelfs een gebied anders in het licht te zetten. Om dit te reguleren zal met belanghebbenden een protocol worden opgesteld waarin het gebruik van kleuren is beschreven. Ter voorkoming van een 'Aziatisch stadsbeeld' ligt de uitvoering van het protocol bij de gemeente Breda.
- Op veel objecten is reeds verlichting aangebracht. Als deze verlichting niet past in het masterplan verlichting is aanpassing gewenst. De gemeente Breda zal hierover in contact treden met de eigenaar/gebruiker. Legaal aangebrachte verlichting is hierbij een aandachtspunt, omdat de gemeente Breda schatplichtig wordt als aanpassing wordt geëist.

5. Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 1, Archeologie

6. Beleidsadvieskaart Breda's Erfgoed 2

De kaart en onderliggende inventarisatie is digitaal raadpleegbaar:

<https://breda.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3021348b21c048f39ede-9997de4f274f>

7. Erfgoedmeetlat

Inleiding

Voordat wordt overgegaan tot bescherming van erfgoed, moet er een zorgvuldige afweging worden gemaakt. Om de cultuurhistorische waarden zo objectief mogelijk in beeld te brengen, heeft de gemeente Breda in 2007 de erfgoedmeetlat ontwikkeld. De erfgoedmeetlat is een verbetering gebleken van de gangbare waarderingsmethoden. Inmiddels zijn binnen de gemeente Breda duizenden objecten op deze manier getoetst. Ook in andere steden en bij commerciële partijen wordt de Bredase erfgoedmeetlat gebruikt.

Methode

De erfgoedmeetlat kent acht categorieën met subcategorieën waarop wordt getoetst. Voor elke subcategorie wordt een waarde ingevuld van 1 tot en met 5. De laagste waarde is 1, de hoogste waarde is 5. Indien een (sub)categorie niet van toepassing is op het object, dan kan dit ook worden aangegeven.

Het gemiddelde van de subcategorieën bepaalt de uitkomst per onderdeel. Deze acht uitkomsten worden ook weer gemiddeld om te komen tot een definitieve waarde. Indien een (sub)categorie niet van toepassing is, dan telt deze niet mee in de middeling.

Resultaten

Erfgoed dat een waardering scoort van 3,5 of hoger, komt in aanmerking voor bescherming op gemeentelijk niveau.

I Archeologische waarden; het belang van een terrein	
-waarin zich structuren of (vondst)complexen bevinden die van lokale of (inter)nationale betekenis zijn, vanwege hun aard of ouderdom	
-waarin zich structuren of (vondst)complexen bevinden die typerend genoemd kunnen worden voor een bepaalde cultuur, periode en/of gebeurtenis(sen)	
-waarin de bewaarmstandigheden voor organische materialen zodanig zijn dat er zich bijzonder goed bewaarde resten bevinden (hout, leder, etc.)	
TOTAAL I	

II Cultuurhistorische waarden; het belang van het object, de structuur of het complex	
-als bijzondere uitdrukking van (een) historische, culturele, sociaaleconomische of geestelijke ontwikkeling(en)	
-als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling(en)	
-als bijzondere uitdrukking van (een) technische en/of typologische ontwikkeling(en)	
-wegens innovatieve waarden of pionierskarakter	
TOTAAL II	

III Architectuurhistorische waarden; het (bijzonder) belang van het object, de structuur of het complex	
-voor de geschiedenis van de architectuur en/of bouwtechniek	
-voor het oeuvre van een bouwmeester of architect	
-wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp	
-wegens het bijzondere materiaalgebruik en/of ornamentiek	
-wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur(onderdelen)	
TOTAAL III	

IV Landschappelijke waarden; het (bijzondere) belang van het object, de structuur of het complex	
-vanwege de aard of ouderdom	
-de mate waarin deze typerend genoemd kunnen worden voor een bepaalde cultuur, periode en/of gebeurtenis(sen)	
-als bijzondere uitdrukking van (een) historische, culturele, sociaal-economische ontwikkeling(en)	
TOTAAL IV	

V Ensemblewaarden; (bijzondere) betekenis van het object, de structuur of het complex	
-als essentieel onderdeel van een groter geheel, dat archeologisch, cultuurhistorisch, architectonisch en/of stedenbouwkundig van lokaal of (inter)nationaal belang is	
-wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling / uitbreiding van een streek, stad, dorp of wijk	
-wegens de wijze van verkaveling, inrichting en/of voorzieningen	
-voor het aanzien van een straat, stad, dorp of wijk	
-wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing en de historischruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of bodemgesteldheid	
TOTAAL V	

VI Gaafheid / herkenbaarheid; belang van het object, de structuur of het complex	
-wegens de archeologische gaafheid van structuren en objecten	
-wegens de architectonische gaafheid van exterieur of interieur	
-wegens de hoogwaardige architectonische kwaliteit van de samenstellende onderdelen (hoofd en bijgebouwen, hekwerken, tuinaanleg, etc.)	
-in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse en/of landschappelijke omgeving	
TOTAAL VI	

VII Zeldzaamheid; (uitzonderlijk) belang van het object, de structuur of het complex	
-wegens archeologische, architectonische, bouwtechnische, typologische en functionele zeldzaamheid, eventueel verbonden aan een bijzondere ouderdom	
-wegens een of meer van de onder I t/m V genoemde kwaliteiten	
TOTAAL VII	

VIII Belevingswaarde; (uitzonderlijk) belang van het object, de structuur of het complex	
-wegens de schoonheid	
-wegens de herinneringswaarde	
-wegens de functie in de woon of werkomgeving	
TOTAAL VIII	

WAARDERING:

8. Basisregels archeologie, Bestemmingplan/ Omgevingsplan

x.x Archeologische verwachtingen of waarden

x.x.1 Vergunningsplichtige omgevingsplanactiviteiten

- a. Het is verboden zonder omgevingsvergunning aan te leggen of bouwen op een locatie met archeologische verwachtingen of waarden.
- b. De archeologische verwachtingen of waarden zijn te raadplegen op de Archeologische waardenkaart.
- c. Het verbod in lid a is niet van toepassing indien sprake is van lage archeologische verwachting, en:
concept-ontwerp Breda Zuidwest 20181026
  1. het gebied waar de bouwactiviteit plaatsvindt niet groter is dan 50.000 m²;
  2. het bouwplan niet mer-plichtig is op grond van de Wet milieubeheer of Natuurbeschermingswet;
  3. uit archeologisch onderzoek is gebleken dat geen archeologische waarden aanwezig zijn of voldoende beschermd zijn.
- d. Het verbod in lid a is niet van toepassing indien:
  1. uit archeologisch onderzoek is gebleken dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn;
  2. sprake is van (middel)hoge archeologische verwachtingswaarden en de omgevingsplan-activiteit bouwen, waarbij sprake is van:
    - i vervanging van een bestaand gebouw, waarbij:
      - de bestaande oppervlakte van het gebouw niet wordt vergroot of veranderd;
      - de situering gelijk blijft;
      - de bijbehorende grondwerkzaamheden niet dieper gaan dan 0,30 meter ten opzichte van het bestaand maaiveld, tenzij op grond van archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat archeologische waarden niet worden aangetast of voldoende beschermd zijn; of
    - ii de bouw of uitbreiding van een bouwwerk met een oppervlakte van maximaal 100 m².
  3. sprake is van (middel)hoge archeologische verwachtingswaarden en de omgevingsplanactiviteit aanleggen met een oppervlakte van maximaal 100 m².
- e. Bij strijd tussen het doel bescherming van de archeologische waarden en de gebruiksactiviteiten die op grond van artikel 1 tot en met 12 zijn toegestaan, heeft de functie archeologische waarden voorrang.

x.x.1.1 Beoordelingsregels aanleggen en bouwen

- a. Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit aanleggen of bouwen kan worden verleend indien:
  1. op basis van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat geen archeologische waarden aanwezig zijn, of
  2. passende maatregelen zijn genomen om de aanwezige archeologische waarden veilig te stellen, zoals:
    - i het aanbrengen van een beschermingslaag,
    - ii het opgraven van de archeologische artefacten,
    - iii het documenteren van de archeologische waarde of andere met het bevoegd gezag overeengekomen maatregelen.
- b. Onder de onder a bedoelde activiteit aanleggen (werken en/of grondwerkzaamheden), wordt verstaan:
  1. het ontgronden, vergraven, afgraven, egaliseren, diepploegen, woelen en mengen en ophogen van gronden;
  2. het aanbrengen of verwijderen van diepwortelende beplantingen, het bebossen en aanplanten van gronden en het rooien en/of kappen van bos of andere houtgewassen

- waarbij de stobben worden verwijderd;
3. het aanleggen, verbreden of verharderen van wegen, paden of parkeergelegenheden en andere oppervlakteverhardingen als dieper dan 0,30 meter wordt ontgraven;
  4. het aanleggen van ondergrondse leidingen en daarmee verband houdende constructies, installaties en apparatuur;
  5. het aanbrengen van constructies die verband houden met bovengrondse leidingen;
  6. het aanleggen, verdiepen, verbreden en dempen van sloten, watergangen en
  7. overige waterpartijen;
  8. andere werken die een verandering van de waterhuishouding of het grondwaterpeil tot gevolg hebben, zoals drainage en (onder)bemaling;
  9. alle overige grondwerkzaamheden die de archeologische waarden in het terrein kunnen aantasten en die niet worden gerekend tot het normale gebruik van het terrein.

9. Basisregels bovengronds erfgoed, Bestemmingsplan/ Omgevingsplan

Monumenten en andere cultuurhistorische waarden

x.1 Aanwijzing gemeentelijke monument

Het college kan ambtshalve of op aanvraag van een belanghebbende een zaak en/of terrein aanwijzen als gemeentelijk monument of de aanwijzing als gemeentelijk monument intrekken.

- b. Het college kan al dan niet op verzoek van een belanghebbende de aanvraag wijzigen.
- c. Voordat het college een besluit neemt, als bedoeld onder lid a, wordt:
  1. door een deskundige een Erfgoedmeetlat voor de zaak of het terrein opgesteld;
  2. advies gevraagd aan de monumentencommissie.
- d. In afwijking van het bepaalde onder a, houdt het college de beslissing op een verzoek tot aanwijzing aan, totdat de Minister of provincie een onherroepelijk besluit heeft genomen over de aanwijzing van de zaak of het terrein, indien toepassing wordt gegeven aan een aanwijsprocedure op grond van:
  1. paragraaf 3.1 van de Erfgoedwet;
  2. de monumentenverordening van de provincie Noord-Brabant;
- e. Het college stelt belanghebbenden in kennis van de aanhouding en beëindiging van de aanhouding als bedoeld onder d.
- f. Het college stuurt een aanvraag en de score van de Erfgoedmeetlat binnen zes weken, nadat de aanvraag is ontvangen, aan de Monumentencommissie.
- g. De Monumentencommissie adviseert binnen zes weken na ontvangst van het verzoek, als bedoeld in lid f, aan het college.
- h. Het college beslist binnen vier weken na ontvangst van het advies van de Monumentencommissie en 16 weken na ontvangst van de aanvraag.
- i. Het college kan gemotiveerd de termijn van vier weken, zoals vermeld onder lid h, met ten hoogste acht weken verlengen, mits zij de belanghebbenden daarvan op de hoogte stelt.

x.2 Vergunningplichtige omgevingsplanactiviteiten

- a. Het is verboden zonder omgevingsvergunning bij een gemeentelijk monument, een beschermd stadsgezicht of een pand of object met cultuurhistorische hoge waarden de volgende omgevingsplanactiviteiten uit te voeren:
  1. slopen;
  2. aanleggen;
  3. bouwen;
  4. een andere omgevingsplanactiviteit, waarbij de monumentale of cultuurhistorische waarden worden gewijzigd of verstoord.
- b. Het is verboden zonder omgevingsvergunning bij een gemeentelijk monument een omgevingsplanactiviteit uit te voeren, waarbij de kleur en het materiaalsoort van het pand of object wijzigt.
- c. Het is verboden zonder omgevingsvergunning bij een pand of object met cultuurhistorische middelhoge of lage waarden de omgevingsplanactiviteit bouwen uit te voeren.
- d. Het verbod als bedoeld in lid a, b en c is niet van toepassing op:
  1. gewoon onderhoud, mits profilering, detaillering en vormgeving van het pand of object hetzelfde blijven;
  2. gewoon onderhoud bij een tuin, park of andere aanleg, mits de aanleg niet wijzigt;
  3. een activiteit die uitsluitend leidt tot inpanidige veranderingen van een onderdeel van het pand of object dat uit het oogpunt van de erfgoedwaarden geen waarde heeft;
  4. een pand of object met lage cultuurhistorische waarden en een bouwactiviteit die een oppervlak van minder dan 5000 m² beslaat;
  5. een omgevingsplanactiviteit, die betrekking heeft op een verandering van de achtergevel of het achterdakvlak en dus niet zichtbaar is vanaf een openbaar toegankelijk gebied;
  6. een omgevingsplanactiviteit die betrekking heeft op een bouwwerk in het openbaar toegankelijk gebied of op het erf aan de achterkant van een hoofdgebouw en dat erf niet

is gekeerd naar het openbaar toegankelijk gebied.

- e. Een gemeentelijk monument, een beschermd stadsgezicht en panden en objecten met cultuurhistorische waarden zijn te raadplegen op de Erfgoedkaart.
- f. De regels in dit artikel gelden in aanvulling op de regels vermeld in de artikelen 1 tot en met 12.
- g. Bij strijd tussen het doel bescherming van het gemeentelijk monument, beschermd stadsgezicht of de cultuurhistorische waarden en de gebruiksactiviteiten die op grond van artikel 1 tot en met 12 zijn toegestaan, heeft de status/aanduiding gemeentelijk monument, beschermd stadsgezicht of de cultuurhistorische waarden voorrang.

x.2.1 Beoordelingsregels bouwen gemeentelijk monument

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit bouwen kan worden verleend indien:

- a. het belang van de monumentenzorg zich daartegen niet verzet;
- b. schriftelijk advies is ingewonnen bij de Monumentencommissie over de aanvraag.

x.2.2 Beoordelingsregels slopen gemeentelijk monument

concept-ontwerp Breda Zuidwest 20181026

- a. Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit slopen wordt verleend indien:
  - 1. het maatschappelijke belang van sloop zwaarder weegt dan het cultuurhistorische belang van behoud;
  - 2. de waarde van het gemeentelijk monument niet te lijden heeft onder sloop.
- b. Het verbod als bedoeld in lid a is niet van toepassing op werken of werkzaamheden die:
  - 1. het normaal onderhoud en beheer betreffen;
  - 2. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van kracht worden van dit plan.

x.2.3 Beoordelingsregels aanleggen gemeentelijk monument

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit aanleggen kan worden verleend indien:

- a. het maatschappelijke belang van aanleggen zwaarder weegt dan het cultuurhistorische belang van behoud;
- b. de waarde van het gemeentelijk monument niet te lijden heeft onder de aanleg.

x.2.4 Beoordelingsregels bouwen beschermd stadsgezicht en hoge cultuurhistorische waarden

- a. Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit bouwen kan worden verleend indien:
  - 1. vergroting of verandering uitsluitend zichtbaar is vanaf het achtererfgebied; of
  - 2. geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de cultuurhistorische waarde van het pand of object, en gelet op:
    - i bouwmassa naar hoofdafmeting en onderlinge verhoudingen;
    - ii dakvorm, nokrichting, dakhelling, dakoverstekken, goot- en daklijsten en schoorstenen;
    - iii gevelindeling naar ramen, deuren en erkers;
    - iv bouwstijl en materialisering; of
  - 3. sprake is van twee zijdelings aan elkaar grenzende gebouwen, die verbouwd worden tot één geheel, mits:
    - i er geen (delen van) muren met waarden worden verwijderd;
    - ii de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende ruimtelijke structuur en stedenbouwkundige kwaliteit niet onevenredig wordt aangetast.
  - 4. schriftelijk advies is ingewonnen bij de Monumentencommissie over de aanvraag omgevingsvergunning.

x.2.5 Beoordelingsregels slopen beschermd stadsgezicht en hoge cultuurhistorische waarden

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit slopen kan worden verleend indien:

- a. het maatschappelijke belang van sloop zwaarder weegt dan het cultuurhistorische belang van behoud;
- b. de waarde van het beschermd stadsgezicht niet te lijden heeft onder sloop.

x.2.6 Beoordelingsregels aanleggen beschermd stadsgezicht en hoge cultuurhistorische waarden

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit aanleggen kan worden verleend indien:

- a. het maatschappelijke belang van aanleggen zwaarder weegt dan het cultuurhistorische belang van behoud;
- b. de waarde van het beschermd stadsgezicht niet te lijden heeft onder de aanleg.

x.2.7 Beoordelingsregels bouwen middelhoge cultuurhistorische waarden

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit bouwen kan worden verleend indien bij het

uitvoeren van een bouwactiviteit rekening wordt gehouden met:

- a. de karakteristieke, met de historische ontwikkeling, samenhangende ruimtelijke structuur;
- b. de architectonische, stedenbouwkundige en/of landschappelijke kwaliteit.

x.2.8 Beoordelingsregels bouwen lage cultuurhistorische waarden

concept-ontwerp Breda Zuidwest 20181026

Een omgevingsvergunning voor de omgevingsplanactiviteit bouwen kan worden verleend indien, bij het uitvoeren van een bouwactiviteit die een oppervlak van 5000 m² of meer beslaat, rekening wordt gehouden met:

- a. de karakteristieke, met de historische ontwikkeling, samenhangende ruimtelijke structuur;
- b. de architectonische, stedenbouwkundige en/of landschappelijke kwaliteit.

11. Kadere hypotheceaire lening

Het verstreken van een hypotheceaire lening voor de gemeente Breda voor het herbesteden en restaureren van monumenten blijkt een goede methode te zijn om projecten in beweging te krijgen. Met name wanneer samen met het Nationaal Restauratiefonds en de provincie een financiering kan worden afgegeven. De gemeente Breda moet wel zorgdragen dat het totaal uitstaande leningsbedrag beheersbaar blijft. Daarom zal de gemeente Breda spelregels moeten opstellen voor welke categorieën monumenten zij een hypotheceaire lening wil verstreken.

De gemeente Breda kan een hypotheceaire lening verstreken voor restauratie en herbesteding wanneer het project voldoet aan één of meer van de volgende voorwaarden:

- De provincie investeert vanuit het programma 'Grote Erfgoedcomplexen'
- Het betreft een monument dat deel uitmaakt van de Collectie Breda, dan wel essentieel is voor het voor het voetlicht brengen van de verdichtingspunten uit de Collectie Breda.
- Een cpo-collectief wil een monument herbesteden tot woningen en banken zijn niet bereid om een dergelijke cpo te financieren.

De gemeente Breda hanteert daarbij de volgende uitgangspunten:

- De door het rijk opgelegde regels ten aanzien van hypotheceaire leningen
- De lening wordt verstrekt via het Nationaal Restauratiefonds
- De lening heeft een marktconforme rente
- De looptijd van de lening is 20 jaar; aflossing gedurende looptijd
- Het Nationaal Restauratiefonds adviseert over de hoogte van de te verstreken lening
- Het Nationaal Restauratiefonds beoordeelt of de risico's voldoende zijn afgedekt
- Wanneer de provincie investeert vanuit het programma 'Grote Erfgoedcomplexen' is de lening van de gemeente Breda gelijk aan de investering van de provincie.

